

บทที่ 3

เศรษฐกิจการเมืองไทยและการพัฒนาสู่ความทันสมัย: บทบาทของทุนอเมริกัน ในยุคสงครามเย็น

“โครงสร้างอันอยู่ดิตรรมนั้น ยิ่งเราพัฒนาตามเขาเท่าไร ก็ยิ่งช่วยให้เขาร่ำรวย และคนรวยในเมืองเราก็เอาเปรียบคนยากคนจนในบ้านเมืองเรายิ่ง ๆ ขึ้นด้วย โดยคนรวยจำนวนน้อยพวกนี้ล้วนอยากเป็นฝรั่งในทางความมั่งคั่งที่ร่ำรวยเช่นฝรั่งจอมปลอมทั้งหลายเหล่านั้น”

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2542)¹

บทนี้จะกล่าวถึงบทบาทของสหรัฐอเมริกาและการไหลเข้าของทุนอเมริกันในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ ความมั่นคง การศึกษา และเงินลงทุนทางธุรกิจ และการผลักดันโครงการพัฒนารวมไปถึงนโยบายการเมืองเศรษฐกิจบนพื้นฐานของระเบียบโลกที่สหรัฐอเมริกาเป็นผู้กำหนด ความสัมพันธ์ดังกล่าวดำเนินภายใต้ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลเผด็จการของไทยในยุคของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และจอมพลถนอม กิตติขจร และรัฐบาลอเมริกันซึ่งพยายามจะเข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เนื้อหาของบทนี้แบ่งออกเป็นสามส่วน ได้แก่

ส่วนแรก จะวิเคราะห์เหตุการณ์เศรษฐกิจการเมืองไทยในยุค จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประเด็นที่จะชี้ให้เห็นคือ ทุนอเมริกันที่หลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยในช่วงสงครามเวียดนามก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจการเมืองไทยการปกครองแบบเผด็จการรวมศูนย์อำนาจและช่วยเอื้อต่อการใช้อำนาจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ในการสร้างนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแบบรัฐเป็นผู้ชี้ นำ รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและนโยบายที่รัฐนำมาใช้ในการดึงแรงงานภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม

ส่วนที่สอง จะกล่าวถึงบทบาทของสหรัฐอเมริกาในการพัฒนาเศรษฐกิจไทยในเรื่องความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและการทหาร และการพยายามผนวกเศรษฐกิจไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกทำให้ความผูกผันระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาที่แน่นแฟ้นขึ้นกว่ายุคก่อน ๆ ที่ผ่านมา ผู้ทำวิทยานิพนธ์ต้องการชี้ให้เห็นว่าไม่ใช่เพียงแต่เรื่องความมั่นคงทางการทหารและการต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่ทำให้สหรัฐอเมริกาเข้ามายังภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ แต่เป็นผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ

¹ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ คำนิยมใน วอลเดน เบนโล, เซียร์ คันนิงแฮม และ ลี เค็ง ปอห์น โคกนาฏกรรมสยาม แปลโดย สุรนุช ธงศิลา (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2542), หน้า (14).

โดยเฉพาะการพยายามฟื้นฟูญี่ปุ่นหลังสงครามโลก และการพยายามแผ่ขยายอาณาเขตทุนนิยมเพื่อการค้าและการลงทุนที่กว้างขวางในอนาคต

ส่วนสุดท้าย ผู้ทำวิทยานิพนธ์ต้องการแสดงให้เห็นว่าทุนอเมริกันที่เริ่มจะถดถอยลงเมื่อสหรัฐอเมริกาพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนามก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อเศรษฐกิจการเมืองไทยอย่างไร เมื่อเทียบกับยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ทุนอเมริกันเฟื่องฟู ในด้านเศรษฐกิจ จากประเทศที่มีเกษตรกรรมเป็นพื้นฐาน ประเทศไทยได้เริ่มก้าวเข้าสู่ประเทศที่อุตสาหกรรมมีบทบาทต่อประชาชนมากขึ้น เกิดการหลั่งไหลของแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองพร้อม ๆ กับอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร ในขณะที่ด้านการเมือง ทุนอเมริกันที่เริ่มถดถอยส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจไทย ชนชั้นกลาง โดยเฉพาะกลุ่มปัญญาชนผู้มีการศึกษาได้ตั้งคำถามถึงการใช้อำนาจในทางที่มีขอบของรัฐบาลเผด็จการ และการเมืองไทยที่แม้จะเป็นระบอบประชาธิปไตยแต่ก็ยังไร้พัฒนาการที่จะนำไปสู่ระบอบอันเปิดกว้างให้ประชาชนสามารถเลือกผู้นำและแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ความขัดแย้งในโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง สังคมได้ปะทุขึ้นเป็นเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ส่งผลให้ระบอบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการของจอมพลที่ยาวนานกว่า 16 ปีสิ้นสุดลง

3.1 เศรษฐกิจการเมืองไทยยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

จอมพลสฤษดิ์เป็นนายกรัฐมนตรีคนสำคัญที่นำระบบเศรษฐกิจไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลกที่สหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ มีการดำเนินนโยบายตามการชี้แนะของธนาคารโลกที่ให้น้ำหนักไปที่การผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าและปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจที่สนับสนุนให้เอกชนมีบทบาทเพิ่มขึ้น ขณะที่ชนชั้นปกครองของไทยมีความต้องการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจและรับผลประโยชน์ด้านความมั่งคั่งจากการเจริญเติบโตของกลุ่มทุนภายในประเทศ กลุ่มทหารไทยก็ได้รับประโยชน์เรื่องการเมืองที่มีอำนาจจากการเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาทำให้ดินแดนประเทศไทยเป็นเขตการลงทุนที่น่าสนใจต่อนักลงทุนทันทีเพราะนอกจากจะเป็นประเทศเปิดเสรีด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังได้รับการคุ้มครองจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์จากสหรัฐอเมริกาซึ่งเข้ามาตั้งฐานทัพและเพิ่มจำนวนทหารมากขึ้นเรื่อย ๆ ปัจจุบันดังกล่าวแม้จะไม่ใช้เงินลงทุนของชาวอเมริกันโดยตรง แต่ก็เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการลงทุนเพิ่มขึ้นโดยอ้อม

จอมพลสฤษดิ์เคยเป็นผู้บัญชาการสูงสุดของกองทัพในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และสนับสนุนการมีสัมพันธภาพอันดีกับสหรัฐอเมริกาโดยเฉพาะเรื่องการเมืองการทหาร เมื่อปฏิวัติยึดอำนาจสำเร็จ จอมพลสฤษดิ์จึงเริ่มแสวงหาการสนับสนุนจากอเมริกาด้วยการแต่งตั้งให้นายพจน์ สารสิน เลขาธิการองค์การสนธิสัญญาป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEATO) ซึ่งเป็นผู้ที่สหรัฐอเมริกาให้การยอมรับเป็นนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2500 และประกาศนโยบายสนับสนุนสหรัฐอเมริกา

อย่างแข็งขัน มีการจับกุมผู้ที่ต้องสงสัยว่าฝักใฝ่คอมมิวนิสต์และปราบปรามขบวนการคอมมิวนิสต์อย่างแข็งขัน ปี พ.ศ. 2501 สหรัฐอเมริกาได้อนุมัติเงินทุนกู้ยืมในการพัฒนาให้แก่ประเทศไทยเป็นเงิน 58.9 ล้านดอลลาร์สหรัฐ อันนับว่ามากกว่าสองเท่าของจำนวนที่ได้รับเมื่อปีก่อน²

เมื่อขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ในปี พ.ศ. 2501 จอมพลสฤษดิ์ได้กระทำการได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับเก่าและวางหลักการ “ประชาธิปไตยแบบไทย” ซึ่งเน้นเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลมากกว่าสิทธิเสรีภาพของประชาชน และให้อำนาจฝ่ายบริหารเหนือฝ่ายนิติบัญญัติ เพราะมองว่าการให้อำนาจสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและพรรคการเมืองมากเกินไปจะทำให้เกิดสภาพ “อนาธิปไตย” ทางการเมือง ในขณะที่ผู้บริหารที่เข้มแข็งและมีอำนาจเด็ดขาดสามารถทำหน้าที่แทนเจตนารมณ์ของประชาชนและพัฒนาชาติ³ นอกจากนี้ จอมพลสฤษดิ์ยังดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ทั้งหมด ทั้งนายกรัฐมนตรี ผู้บัญชาการทหารสูงสุด และผู้บัญชาการกองทัพด้วย

จอมพลสฤษดิ์มีวิธีการที่ทำให้ระบอบการเมืองมั่นคงมากยิ่งขึ้นโดยอาศัยความสนับสนุนจากสถาบันกษัตริย์ ในขณะที่รัฐบาลยุคหลังการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 พยายามสร้างรัฐชาตินิยมและลดบทบาทสถาบันกษัตริย์ จอมพลสฤษดิ์ได้ฟื้นฟูให้สถาบันกษัตริย์กลับมาเป็นสถาบันที่ศักดิ์สิทธิ์ พยายามฟื้นฟูพระราชพิธีต่าง ๆ และสนับสนุนให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีบทบาทในฐานะการเป็นตัวแทนอธิปไตยของชาติไทย ส่วนตัวจอมพลสฤษดิ์เป็นผู้นำทางการเมือง ดูแลประเทศไทยราวกับเป็น “พ่อ” ที่คอยดูแลประชาชนซึ่งเป็น “ลูก” ดังที่ ทักซ์ เจลิมเตียร์น เรียกระบบแบบนี้ว่า “การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ” การกระทำดังกล่าวนอกจากจะช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาลให้สามารถกล่าวได้ว่าเป็น “รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” แล้ว ยังเปิดโอกาสให้รัฐบาลนำความศักดิ์สิทธิ์ของสถาบันกษัตริย์ไปรองรับการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ของตนโดยง่าย หากว่ามีประชาชนคนใดที่ลุกขึ้นต่อต้านการดำเนินนโยบายของรัฐบาล บุคคลเหล่านั้นก็จะถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ที่เป็นศัตรูต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ หรือเป็นคอมมิวนิสต์ทันที⁴

ในขณะที่จอมพลสฤษดิ์ใช้นโยบายการเมืองที่เข้มแข็ง รุนแรง ในการควบคุมประชาชน ในด้านนโยบายเศรษฐกิจ จอมพลสฤษดิ์แสดงเจตนารมณ์ชัดเจนที่จะรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกา ทั้งด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชากร การพัฒนาชนบท และการพัฒนากองทัพไทย จอมพลสฤษดิ์มีโอกาสได้เดินทางไปเยือนประเทศสหรัฐอเมริกาปี พ.ศ. 2500 และได้รับฟังคำชักชวนของเจ้าหน้าที่ระดับสูงของสหรัฐอเมริกาในการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้สนับสนุน

² ทักซ์ เจลิมเตียร์น, การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ, แปลโดย พรรณี จัตรพลรัตน์ และ ม.ร.ว. ประกายทอง ศิริสุข (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), หน้า 316.

³ อ่างแล้ว, หน้า 202- 211.

⁴ ตามไท ดิลกวิทยรัตน์, คอมมิวนิสต์ในเมืองไทย, วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2544, หน้า 90.

เมื่อจอมพลสฤษดิ์ทำการปฏิวัติยึดอำนาจ รัฐบาลอเมริกันประกาศยอมรับอำนาจอย่างรวดเร็วเพราะเคยไม่พอใจการเคลื่อนไหวของฝ่ายซ้ายในช่วงก่อนหน้านั้น ดังนั้นทั้งฝ่ายไทยและสหรัฐอเมริกาจึงยืนยันในความสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งทางเศรษฐกิจและการทหาร

3.1.1 เศรษฐกิจภาคเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับชนชั้นนายทุน

ปี พ.ศ. 2502 ธนาคารโลกได้ส่งคณะสำรวจเข้ามาประเมินสภาพเศรษฐกิจไทยเป็นครั้งที่สอง⁵ และจัดทำรายงานชื่อ "A Public Development Program for Thailand" รายงานดังกล่าวพบว่าประเทศไทยยังด้อยพัฒนาในด้านการเกษตร ระบบการคลัง การคมนาคม ฯลฯ และยังมีปัญหาความไร้ประสิทธิภาพของรัฐวิสาหกิจไทยที่ประสบปัญหาขาดทุนและหนี้สิน ผู้จัดทำรายงานแนะนำให้รัฐบาลทำให้รัฐวิสาหกิจมีขนาดเล็กลง สนับสนุนหัตถอุตสาหกรรมที่เอกชนเป็นเจ้าของ และแนะนำให้ตั้งองค์การที่อยู่ใต้คณะกรรมการชุดเล็ก ๆ ซึ่งเรียกว่า "สภาพัฒนาการแห่งชาติ" ทำการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ สภาพัฒนาการแห่งชาติจะประกอบด้วยรัฐมนตรีผู้มีหน้าที่ใกล้ชิดกับปัญหาความเติบโตทางเศรษฐกิจ มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน หน้าที่ของสภาพัฒนาการคือการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรี และยังเสนอให้ตั้งสำนักงานวางแผนที่มีหน้าที่ร่างโครงการและนโยบายเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจตามความต้องการและกำลังทรัพยากรของประเทศ แล้วเสนอโครงการให้สภาพัฒนาการแห่งชาติพิจารณา⁶

จอมพลสฤษดิ์ ตอบสนองคำแนะนำดังกล่าวโดยการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนในปี พ.ศ. 2502 และในปี พ.ศ. 2503 รัฐบาลได้ผ่านพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนที่ให้สิทธิประโยชน์พิเศษด้านภาษีกับนักลงทุนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ โดยอนุญาตให้ชาวต่างชาตินำผลกำไรกลับประเทศของตนได้ มีการให้หลักประกันในการเป็นเจ้าของกิจการ อนุญาตให้ชาวต่างชาติถือครองที่ดินได้ และยกเลิกสหภาพแรงงานโดยให้ถือว่ากรณีหยุดงานเป็นสิ่งผิดกฎหมาย

ในปี พ.ศ. 2504 มีการจัดตั้งเครื่องมือที่เป็นหน่วยงานของรัฐบาลที่สำคัญ ได้แก่ สำนักงานงบประมาณ บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรม กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ และคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ตามตาราง 3.1

⁵ การสำรวจครั้งแรกเกิดขึ้นใน ปี พ.ศ. 2497 ในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม

⁶ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, โครงการพัฒนาการของรัฐสำหรับประเทศไทย คำแปล รายงานของคณะสำรวจเศรษฐกิจของธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและวิวัฒนาการ (กรุงเทพฯ: กองการพิมพ์สลากกินแบ่งรัฐบาล, 2503), หน้า 34.

ตาราง 3.1

คณะกรรมการและหน่วยงานใหม่ ๆ ที่รัฐบาลจัดตั้งขึ้นหลังจากการสำรวจของธนาคารโลก

ปี พ.ศ.	นโยบายของรัฐบาล เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจไทย
2502	จัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน
2503	อนุมัติพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน
2504	จัดตั้งสำนักงานประมาณแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1
2505	อนุมัติพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม

จากตาราง ในปี พ.ศ. 2504 มีการเสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ขึ้น ซึ่งสาระ
ไม่ได้แตกต่างไปจากคำแนะนำจากธนาคารโลก วัตถุประสงค์ของแผนมีดังนี้⁷

1. วัตถุประสงค์เบื้องต้นแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ คือ การยกมาตรฐาน
การครองชีพของประชาชนไทย ข้อความย่อมนั้น นี้คือการแนะนำเกี่ยวกับ
เป้าหมายทางวัตถุเท่านั้น โดยไม่ได้คำนึงถึงค่านิยมทางด้านสุนทรีย์ วัฒนธรรม
และสังคม แต่ในขณะเดียวกัน ความสุขสบายทางวัตถุอาจเป็นวัตถุประสงค์อยู่ใน
ตัวแล้ว และที่สำคัญยิ่งกว่านี้ก็คือ ยังเป็นหนทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายอย่างอื่น
อีก ถึงขั้นที่ทำให้พลเมืองทุกคนได้มีชีวิตที่ผาสุกกว่า สร้างสรรค์กว่า และสมบูรณ์
กว่า ดังนั้น “การยกมาตรฐานการครองชีพ” จึงจำต้องอธิบายกันในแง่ที่กว้าง
เช่นนี้
2. การให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายจำเป็นต้องเพิ่มรายได้ของสินค้าและบริการ
ต่อหัวทั้งหมด และรายได้ที่เพิ่มขึ้นนี้ก็จะต้องกระจายออกไปโดยทั่วถึงเพื่อว่า
พลเมืองทุกคนและไม่เพียงแต่บางคนที่มีเอกสิทธิ์เท่านั้นจะพึงได้รับผลประโยชน์
จากการนี้ให้มากเท่าที่จะเป็นไปได้

⁷ สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. 2504-2509 ระยะ ที่สอง พ.ศ. 2507-
2509 (มกราคม 2507) หน้า 9 อ้างโดย ทักษ์ เฉลิมเกียรติ, หน้า 300-301.

3. เชื่อกันว่าในประเทศไทย ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นนั้นส่วนใหญ่จะได้มาจากความพยายามด้วยตนเองของพลเมืองแต่ละคน โดยมีรัฐบาลช่วยเหลือและเกื้อหนุนมากกว่าจากการที่รัฐบาลเองเข้าไปเป็นผู้ผลิตโดยตรง ดังนั้น ประการสำคัญของโครงการพัฒนาเพื่อสาธารณชนจึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจขึ้นในภาคเอกชน และสิ่งอุดหนุนของรัฐบาลก็จะมุ่งไปสู่โครงการเป็นส่วนใหญ่ ทั้งในภาคเศรษฐกิจประเภทกิจการ และมีใช้กิจการ ซึ่งต่างก็มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันนี้ อีกสามปีถัดไป การก่อสร้างด้านชลประทาน การสร้างและปรับปรุงถนนหนทางและการคมนาคมทางอื่น ๆ การให้พลังงานไฟฟ้าที่ไม่แพงและโครงสร้างพื้นฐานทางวัตถุอื่น ๆ ซึ่งต่างก็ต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายจำนวนมากมหาศาลของรัฐบาล การขยายและการวิจัยทางด้านเกษตร การฝึกอบรมทางเทคนิค อาชีวศึกษา และโครงการอื่น ๆ ที่จะขยายความรู้ด้านเทคนิค ซึ่งรัฐบาลจะต้องร่วมลงทุนอย่างมหาศาลด้วยเหมือนกัน การใช้จ่ายเงินอุดหนุนเพื่อวัตถุประสงค์เหล่านี้ และเพื่อโครงการของรัฐบาลอื่น ๆ ก็จะทำให้เกิดหนทางและโอกาสในการผลิตที่เพิ่มขึ้น และช่วยให้ภาคเอกชนได้ขยายกิจการโดยอาศัยความคิดริเริ่มของตนเอง รัฐบาลยังช่วยด้านบริการสังคมอีกด้วย

เพื่อส่งเสริมการลงทุนภายในประเทศและต่างประเทศ รัฐบาลได้กำหนดพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน ปี พ.ศ. 2505 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ร่างตาม คำแนะนำของทีมนักวิจัยจากสหรัฐอเมริกาด้วย อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ ได้ทำการเปรียบเทียบคำแนะนำดังกล่าวกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนไว้ดังตาราง 3.2

ตาราง 3.2

เปรียบเทียบความเห็นของทีมนักสำรวจเศรษฐกิจอเมริกันภายใต้การนำของนายยอร์ช
ปี ไบเชิล กับพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ. 2505

รายงานของทีมนักสำรวจเศรษฐกิจ ปี พ.ศ. 2502	พระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม ปี พ.ศ. 2505
เสนอให้คณะกรรมการการส่งเสริมการลงทุน อุตสาหกรรมเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ และภาวะโดยตรงที่จะศึกษาและให้ความ คิดเห็นเกี่ยวกับการส่งเสริมการลงทุนรายใหม่ ในประเทศไทย	มาตรา 6 ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน เพื่อกิจการอุตสาหกรรมมีอำนาจและหน้าที่ เกี่ยวกับการส่งเสริมการลงทุนเพื่อกิจการ อุตสาหกรรม ตามพระราชบัญญัตินี้ ประกอบด้วยประธานกรรมการและกรรมการ อื่นอีก มีจำนวนไม่เกินสี่สิบคนซึ่งคณะรัฐมนตรี แต่งตั้ง
เรื่องการกำหนดสิทธิพิเศษสำหรับกิจการที่ได้รับ การส่งเสริมการลงทุนทางเศรษฐกิจของประเทศ ดังนี้ 1) โอกาสที่จะผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกมี มาก 2) มีการใช้ประโยชน์ในทรัพยากร ภายในประเทศ	มาตรา 5 กิจการอุตสาหกรรมที่อาจได้รับการ ส่งเสริมตามพระราชบัญญัติ แบ่งเป็น 3 จำพวก คือ 1) กิจการอุตสาหกรรมจำพวก ก. ได้แก่ กิจการอุตสาหกรรมที่สำคัญและ จำเป็นแก่เศรษฐกิจของประเทศ 2) กิจการอุตสาหกรรมจำพวก ข. ได้แก่ กิจการอุตสาหกรรมที่สำคัญและ จำเป็นแก่ประเทศลำดับรองจากกิจการ อุตสาหกรรมจำพวก ก. 3) กิจการอุตสาหกรรมจำพวก ค. ได้แก่ กิจการอุตสาหกรรมอื่นนอกเหนือจาก กิจการอุตสาหกรรมจำพวก ก.

ที่มา: อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, ทฤษฎีพึ่งพากับสังคมเศรษฐกิจไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), หน้า 258.

เนื่องจากรัฐบาลไทยไม่ได้มีงบประมาณเพียงพอที่จะใช้ในการพัฒนาตามโครงการดังกล่าว อีกทั้งยังขาดแคลนบุคลากรที่จะดำเนินโครงการให้สัมฤทธิ์ผล ทำให้ต้องแสวงหาเงินช่วยเหลือจากต่างประเทศและกู้เงินจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศ แหล่งเงินทุนที่สำคัญได้แก่ธนาคารโลกซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้มีอิทธิพล และยังมีเงินช่วยเหลือทางการทหารที่นอกจากจะเป็นการพัฒนาสาธารณูปการให้กับกองทัพไทยในแง่ที่ประเทศไทยมีถนนและท่าอากาศยานเพิ่มขึ้นแล้วยังเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับกองทัพสหรัฐอเมริกาที่จะเข้ามาปฏิบัติการเกี่ยวข้องกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นโดยใช้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง ความช่วยเหลือทั้งทางเศรษฐกิจและการทหารเป็นกลไกสำคัญที่ส่งเสริมการพัฒนาระบบเศรษฐกิจไทยเข้ากับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลกที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ

รัฐบาลไทยดำเนินการพัฒนาเป็นประเทศอุตสาหกรรมตามแบบสหรัฐอเมริกาโดยใช้กระบวนการสะสมทุนจากภายนอกและการสนับสนุนการเติบโตของชนชั้นนายทุนภายในประเทศโดยออกกฎหมายสนับสนุนการลงทุน ยกเว้นภาษีในการนำเข้าสินค้าประเภททุน ขณะที่เก็บค่าพรีเมียมข้าวจากเกษตรกรในอัตราสูงและเพิ่มภาษีศุลกากรทำให้เกิดการผลิตและบริโภคสินค้าภายในประเทศเพิ่มสูงขึ้นเพื่อทดแทนการนำเข้าจากต่างประเทศ

ภายใต้พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน และพระราชบัญญัติส่งเสริมอุตสาหกรรม พ้อคำรายใหญ่จำนวนมากได้ลงทุนในกิจกรรมการผลิตทดแทนการนำเข้า โดยเฉพาะอุตสาหกรรมเกี่ยวกับเครื่องยนต์ เครื่องใช้ไฟฟ้า สิ่งทอ ผลิตภัณฑ์เคมี และอาหารสัตว์ ร้อยละ 70 ของอุตสาหกรรมข้างต้นได้รับการยกเว้นภาษีและได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน⁸ จากปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ตลาดภายในประเทศไทยจึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว จำนวนโรงงานอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะธุรกิจสิ่งทอและการเกษตรที่สนองความต้องการภายในประเทศ ถือเป็นยุคการเติบโตของพ่อค้ารายใหญ่ เช่น ตระกูลเจริญโภคภัณฑ์หรือซีพี ที่กลายเป็นผู้นำธุรกิจด้านปศุสัตว์และเข้าร่วมทุนกับบริษัทอาเบอร์เอเคอร์ของสหรัฐอเมริกาทำการผลิตไก่เป็นอุตสาหกรรมในปี พ.ศ. 2516 ตระกูลหวังหลีได้หันมาค้าพืชไร่โดยเฉพาะมันสำปะหลังซึ่งได้กลายเป็นสินค้าออกที่สำคัญของไทยและตระกูลโพธิ์รัตนังกุล นำโดยนายสุกรี โพธิ์รัตนังกุล ได้เริ่มต้นจากการนำเข้าสิ่งทอ ต่อมาในปี พ.ศ. 2507 ได้เข้าร่วมทุนกับญี่ปุ่นและสหรัฐอเมริกาจนเป็นเจ้าของธุรกิจทอผ้าที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเข้าร่วมทุนกับต่างประเทศเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดนายทุนอุตสาหกรรมรายใหญ่ในประเทศไทย

รัฐบาลเผด็จการมีความใกล้ชิดกับเจ้าของธนาคารและเจ้าของอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ ในประเทศ การพัฒนาในรูปแบบที่เกิดขึ้นหลัง พ.ศ. 2500 เชื้อประโยชน์ให้กับนายทุนที่มีสายสัมพันธ์

⁸ Akira Suehiro, *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*. Tokyo: The Centre for East Asian Cultural Studies, 1989), p. 229.

ใกล้ชิดกับนายพลและข้าราชการระดับสูง เมื่อรัฐบาลแปรรูปรัฐวิสาหกิจตามคำแนะนำของธนาคารโลก จำนวนรัฐวิสาหกิจไทยได้ลดลงจาก 141 แห่ง ในปี พ.ศ. 2500 เหลือเพียง 69 แห่งในปี พ.ศ. 2519⁹ นักธุรกิจที่มีสายสัมพันธ์ที่ดีกับรัฐบาลจะมีโอกาสซื้อธุรกิจจากรัฐและนำมาพัฒนาเป็นธุรกิจของตนเอง ตัวอย่างที่ชัดเจนคือกรณีของนายสุกรี โพธิ์รัตน์กุล ได้ซื้อกิจการทอผ้าจากรัฐบาลนายถาวร พรประภา ใช้เครือข่ายความสัมพันธ์กับข้าราชการได้ประโยชน์เมื่อรัฐบาลกำหนดให้บริษัทแท็กซี่ซื้อรถนิสสันซึ่งบริษัทของนายถาวรเป็นผู้นำเข้า¹⁰

นักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในเรื่องข้อกำหนดการลงทุนที่เปิดกว้างมากขึ้นและระบบภาษีที่ทำให้นายทุนไทยสามารถไปร่วมทุนกับบริษัทข้ามชาติได้ และเป็นการขยายฐานการผลิตจากประเทศศูนย์กลางมาสู่ประเทศรอบนอกหรือเป็นการจัดระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

นอกจากนี้ รัฐยังได้ระดมทุนผ่านธนาคารให้กับธุรกิจใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น นายธนาคารเติบโตขึ้นมาผ่านการสร้างสายสัมพันธ์กับนักการเมือง และมีการผลักดันให้เกิดพระราชบัญญัติธนาคารปี พ.ศ. 2505 ห้ามการก่อตั้งธนาคารใหม่และไม่ให้มีธนาคารต่างประเทศเข้ามาดำเนินธุรกิจในประเทศไทย ทำให้ธุรกิจธนาคารไทยซึ่งเป็นแหล่งเงินทุนอีกแหล่งที่สำคัญผูกขาดอยู่กับตระกูลไม่กี่ตระกูล¹¹ จอมพลสฤษดิ์และคณะได้เป็นที่ปรึกษาอยู่ในธนาคารสำคัญ ๆ หลายแห่ง เช่น ธนาคารกรุงเทพฯ สหธนาคาร และธุรกิจอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นโรงงานไม้ขีดไฟ บริษัทเดินเรือ บริษัทประกันภัย ในขณะที่ทายาททางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ได้แก่ จอมพลถนอม กิตติขจรและครอบครัวมีความเกี่ยวข้องกับบริษัทต่าง ๆ จำนวน 347 แห่ง¹² ถือเป็นยุคที่มีการขนานนามว่าเป็นระบบทุนนิยมขุนนางอีกยุคหนึ่งต่อจากยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม¹³

⁹ ริงสรรค์ ธนะพรพันธุ์, กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจการเมือง พ.ศ. 2475-2530 (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2532), หน้า 60.

¹⁰ Akira Suehiro, p. 231.

¹¹ ตระกูลเจ้าของธนาคารในประเทศไทยที่สำคัญในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ได้แก่ ตระกูลลำซำ (ธนาคารกสิกรไทย) ตระกูลโสภณพานิชย์ (ธนาคารกรุงเทพฯ) ตระกูลมหาคุณ (สหธนาคาร)

¹² Akira Suehiro, p. 191 การสำรวจหลังจากที่รัฐบาลจอมพลถนอมหมดสิ้นอำนาจหลัง 14 ตุลา

¹³ วิทยานิพนธ์ของรัตนพงษ์ สอนสุภาพ, ทุนขุนนางไทย (พ.ศ. 2500 – 2516). วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

3.1.2 เศรษฐกิจภาคหมู่บ้านชุมชนและชนชั้นแรงงานไทย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรกที่มุ่งส่งเสริมชนชั้นนายทุนให้มีความสามารถในการประกอบการอย่างสะดวกขึ้นและเอื้ออำนวยต่อการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของคณะรัฐบาลและข้าราชการระดับสูงได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิตซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงระลอกที่สอง หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ปี พ.ศ. 2328 ในขณะที่อังกฤษเป็นมหาอำนาจทุนนิยมโลก มาสู่การเปิดประเทศรับสหรัฐอเมริกา มหาอำนาจโลกรายใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ตั้งแต่ยุคจอมพลสฤษดิ์ การพัฒนาประเทศเข้าสู่ระบบทุนนิยม การเปิดการลงทุนและการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้รัฐมีความจำเป็นที่จะต้องดึงแรงงานจากภาคเกษตรเข้ามาโดยการทำลายความสัมพันธ์ในภาคเกษตรกรรมที่เป็นความสัมพันธ์แบบก่อนระบบทุนนิยมและสร้างชนชั้นกรรมมาชีพอุตสาหกรรม

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ ได้ทำการศึกษาโครงสร้างเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในทั่วทุกภาคของประเทศ¹⁴ ได้ข้อสรุปว่า เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยเป็นแบบยังชีพ มีการแบ่งงานกันทำ และผลิตของแทบทุกอย่างเอง มีระบบวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งโดยเฉพาะระบบเครือญาติ และความมีน้ำใจต่อกัน ฉัตรทิพย์ได้ใช้ทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชียในการอธิบายระบบเศรษฐกิจไทยว่า ระบบเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนแปลงอย่างล่าช้าเพราะมติด้านรัฐที่เข้มแข็ง ไม่มีใครทำลายหรือทำลายอำนาจรัฐได้ ในสังคมไม่มีชนชั้นกรรมมาชีพหรือชนชั้นกลาง ในขณะที่สังคมชนบทมีความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมและคนในชุมชนมีความผูกพันกันสูง ไม่เกิดการแยกตัวทางชนชั้นอันเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการพัฒนาไปสู่สังคมทุนนิยม

หลังปี 2500 เป็นต้นมา จำนวนประชากรไทยเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก สาเหตุหลักเป็นเพราะอัตราการตายลดลงเนื่องจากการสาธารณสุขดีขึ้น ประชากรทั้งประเทศเพิ่มจาก 12.6 ล้านคน ในปี พ.ศ.2493 เป็น 17 ล้านคน ในปี 2511 จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นส่งผลกระทบต่อปัจจัยเรื่องที่ดิน ทำให้มีการจับจองพื้นที่ทำกินมากขึ้น ในขณะที่ผู้ถือครองที่ดินและปริมาณที่ดินมีจำนวนลดลง เมื่อประกอบกับความช่วยเหลือจากรัฐบาลอเมริกันในการสร้างถนนเข้าสู่ชนบทโดยเฉพาะภาคอีสานเพื่อความมั่นคง โดยใช้ถนนเป็นเส้นทางลำเลียงอาวุธเพื่อทำสงครามอินโดจีน¹⁵ นอกจากจะสร้าง

¹⁴ สามารถหาข้อมูลได้จาก ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2540). ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย(กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2547).

¹⁵ Surachart Bamrungsuk, United States Foreign Policy and Thai Military Rule 1947-1977 (Bangkok : Duang Kamol,1988), หน้า86-88.

ประโยชน์ด้านความมั่นคงแล้ว ยังกรุยทางสู่การขนส่งสินค้าที่สะดวกยิ่งขึ้น และการเข้าไปจับจองพื้นที่เพาะปลูกในเขตที่ดินนิตด้วย

การขยายตัวของทุนนิยมชักนำให้ชาวบ้านทำการผลิตเพื่อขายมากขึ้น ราคาพืชผลที่สูงขึ้นในตลาดโลกเป็นแรงกระตุ้นอย่างดีที่ทำให้ชาวนาชาวไร่บุกเบิกจับจองที่ดินทำกินและทำการผลิตเพื่อการส่งออก ก่อนทศวรรษ 2500 ชาวนาส่วนใหญ่ทำนาครั้งเดียว มีชาวนาที่สามารถทำนาได้เป็นจำนวนน้อยโดยใช้ระบบกักเก็บน้ำที่สร้างขึ้นด้วยตนเอง ในปี 2500 เชื้อนเจ้าพระยาอันเป็นเชื้อนเพื่อการเกษตรแห่งแรกในประเทศไทยเปิดทำการใช้งาน สิบปีต่อมา มีการสร้างเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ตามลำดับ การพัฒนาระบบชลประทานส่งผลประโยชน์ต่อชาวนาในพื้นที่ดังกล่าวสามารถปลูกข้าวได้ 2 ถึง 3 ครั้งต่อปี

ชาวนามีความพยายามที่จะเปลี่ยนพันธุ์ข้าวเป็นพันธุ์ส่งเสริมเพื่อให้ผลิตได้เร็ว และเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัวไปสู่การผลิตเพื่อขาย เพื่อผลผลิตที่สูงขึ้น การใช้จ่ายฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืชได้เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ รถไถหรือควายเหล็กเริ่มเข้ามามีบทบาทในเขตที่ทำกรเพาะปลูกขนาดใหญ่และปลูกพืชหมุนเวียนหลายชนิดซึ่งนับเป็นการพัฒนาหลังการผลิตจากแรงงานคนสู่เครื่องจักร ระบบการผลิตขนาดใหญ่ภายใต้ระบบชลประทานที่พัฒนาขึ้น โดยเฉพาะในแถบพื้นที่ภาคกลาง ทำให้ชาวนาทำการผลิตได้หลายครั้งในรอบปี ในไร่นาขนาดใหญ่ อุปสงค์แรงงานเพิ่มขึ้นจนต้องอาศัยแรงงานรับจ้าง ทำให้การแลกแรงงานแบบลงแขกลดความสำคัญลง

อย่างไรก็ตาม ชาวนาชาวไร่ที่บุกเบิกจับจองที่ดินดังกล่าวไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน รัฐไม่ได้ให้โฉนดที่ถูกต้องตามกฎหมาย รัฐบาลเพียงจะจัดตั้งสำนักงานที่ดินในปี พ.ศ. 2510 และแก้ไขพระราชบัญญัติที่ดิน "แต่บุกเบิกตามป่าเขาก็ไม่ได้รับเอกสารสิทธิ์ใด ๆ มีเพียงใบ ส.ค. 1 ที่แสดงว่าเป็นผู้เสียภาษีบำรุงท้องที่แก่ทางการ"¹⁶ ผู้บุกเบิกเหล่านี้มักเป็นคนยากจน ไม่มีทุนรอน และไม่สามารถกู้ยืมจากธนาคารของรัฐเพื่อมาลงทุนได้เนื่องจากไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่ถูกต้องตามกฎหมายในที่ดิน พวกเขาจึงต้องพึ่งพานายทุนเงินกู้และพ่อค้าคนกลาง ซึ่งให้เงินกู้โดยมีเงื่อนไขให้ขายสินค้าให้กับพ่อค้าคนกลางในราคาถูก ดังนั้น ในพื้นที่ที่ระบบชลประทานเข้าไปไม่ถึง เกษตรกรจำนวนมากจึงยากจนและมีภาระหนี้สิน นานวันไป พวกเขาต้องหันไปหารายได้ด้วยวิธีอื่น ไม่ว่าจะ เป็นแรงงานรับจ้างในที่ราบลุ่มหรือเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่เช่น กรุงเทพมหานคร ไม่สามารถเป็นผู้ผลิตรายย่อยได้อีกต่อไป

จากการศึกษาเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในชนบทจะพบว่า "บ้าน" กับ "เมือง" จะมีการแบ่งแยกกันมาโดยตลอด ในขณะที่ "บ้าน" มีวัฒนธรรม คติ ประเพณีความเชื่อในรูปแบบเครือญาติและอยู่

¹⁶ ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ (เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรีวิณ, 2542), หน้า 109.

ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ "เมือง" ภายใต้การเข้ามาของระบบทุนนิยมได้พยายามที่จะครอบงำ "บ้าน" ให้กลายเป็นสภาพไปสู่ "เมือง" ผ่านกระบวนการต่าง ๆ มากมาย

รัฐบาลได้ผลิตอุดมการณ์หลายประการที่จะชักจูงให้ประชาชนสนับสนุนเศรษฐกิจแบบทุนนิยม มีการยกคำขวัญให้ประชาชนทำงานหนักเพื่อสร้างความมั่งคั่งตามค่านิยมของระบบทุนนิยม และแผ่กลไกทางอำนาจไปอย่างกว้างขวาง เพื่อรวบรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง รัฐบาลพยายามโยงบ้านเข้ากับเมือง นอกจากจะตัดถนนเพื่อความมั่นคงและเพื่อการเชื่อมการติดต่อสื่อสาร รัฐบาลยังได้พยายามเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตของชนบท โดยพยายามนำอิทธิพลของเมืองเข้าไปครอบงำหมู่บ้าน ด้วยระบบอำนาจ การจัดการศึกษา และการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างชนบทกับเมือง และควบคุมชนบทอย่างเคร่งครัดเพื่อต่อต้านอิทธิพลของลัทธิคอมมิวนิสต์ เมื่อประกอบกับระบบเศรษฐกิจชุมชนของชาวบ้านที่อ่อนแอลงเพราะการบุกทะลวงของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม พ่อค้าและนายทุน พลังและความเข้มแข็งของชุมชนหมู่บ้านจึงถูกทำลาย

รัฐเข้าไปเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างกำนันผู้ใหญ่บ้านกับลูกบ้าน จากที่พวกเขาเคยเป็นคนของหมู่บ้าน หลังปี 2500 รัฐใช้มาตรการพัฒนาหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและกำนันถูกดึงเข้ามาเป็นคนของทางการในระดับล่างสุด ที่คนของทางการอย่างนายอำเภอ ปลัดอำเภอ ตำรวจ เจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ของรัฐจะต้องเข้ามาติดต่อกันด้วย เมื่อต้องการติดต่อกันระดับหมู่บ้าน นักธุรกิจก็ทำธุรกิจผ่านกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งกลายเป็นตัวแทนพ่อค้าปุ๋ยบ้าง เป็นตัวแทนผู้รับซื้อสินค้าเกษตรในหมู่บ้าน บ้าง กำนันผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ตรวจตราเรื่องการใช้ที่ดินและควบคุมการเก็บภาษีให้รัฐ ทำให้คนกลุ่มนี้อยู่ในฐานะที่จะใช้ตำแหน่งของตนทำให้ตนเองได้เอกสารที่ดินอย่างถูกต้อง ในหลายพื้นที่ กำนันผู้ใหญ่บ้าน กลายเป็นกลุ่มผู้มีอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจและทำการสะสมทุนโดยการเก็บค่าเช่าและดอกเบี้ย กดค่าจ้างแรงงานในหมู่บ้านและกดราคาพืชผล สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการทำให้ระบบเจ้าที่ดินเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว

ในส่วนนโยบายด้านการศึกษา รัฐได้จัดการศึกษาที่จะต้องใช้ภาษาไทย (ภาษากลาง) เป็นภาษาหลัก และได้เริ่มการศึกษาภาคบังคับจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในปี 2510 มีการส่งครูและพระสงฆ์จากส่วนกลางเข้าไปมีบทบาทแทนที่พระในท้องถิ่นที่เคยเป็นศูนย์รวมและแหล่งความรู้ของชาวบ้าน ทำให้วัฒนธรรมจากเมืองแพร่เข้าสู่หมู่บ้านอย่างกว้างขวาง

การแพร่ขยายข่าวสารผ่านวิทยุและโทรทัศน์ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สังคมชนบทได้เห็นภาพสังคมเมือง การเข้ามาของพ่อค้าและนายทุนได้ทำให้ชาวบ้านซื้อสินค้าและบริการสินค้าจากเมืองมากขึ้น ทำให้ต้องหารายได้เพื่อสนองความต้องการเหล่านี้ ความแข็งแกร่งของวัฒนธรรมชนบทได้ถูกวัฒนธรรมเมืองครอบงำมากขึ้นเรื่อย ๆ

นอกจากนี้ รัฐบาลยังถ่ายโอนเงินจากชนบทโดยใช้มาตรการภาษี การจัดสรรงบประมาณ และการสนับสนุนพ่อค้าในเมืองโดยตรง รัฐส่งเสริมธุรกิจขนาดใหญ่ ให้การคุ้มครองผู้ประกอบการในธุรกิจ

การเกษตรใหญ่ ๆ แต่ไม่ได้ให้การคุ้มครองกับชาวนาหรือเกษตรกรรายย่อย รัฐพยายามทำให้อัตราการค้าระหว่างสินค้าอุตสาหกรรมกับสินค้าเกษตรสูงขึ้น เพิ่มภาษีนำเข้าสินค้าบริโภค สินค้าปัจจัยการผลิตในราคาสูงเมื่อเทียบกับสินค้าเกษตร รวมไปถึงมาตรการพรีเมียมข้าวทำให้ราคาปุ๋ยสูงมาก

เมื่อคนจากรัฐบาลและพ่อค้ามีบทบาทถ่ายส่วนเกินจากชนบทสู่เมือง ชาวนาชาวไร่รายย่อยที่ทำการผลิตได้ไม่แน่นอนจึงมีความเสี่ยงที่จะล้มละลายสูง ปีใดที่ฝนแล้งหรือน้ำท่วม พวกเขาก็จะไม่มีเงินจ่ายดอกเบี้ยหรือค่าเช่านาจนทำให้สูญเสียที่ดินและกลายเป็นผู้ไร้ที่ดินต้องรับจ้างคนอื่นทำงาน ชาวบ้านจำนวนมากถูกกลืนเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเมืองในฐานะผู้ผลิตและผู้ใช้แรงงาน ผนวกกับอิทธิพลของสินค้าฟุ่มเฟือยที่เข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมบริโภคนิยมทำให้ชาวนาชาวไร่ต้องพยายามยกฐานะตนเองด้วยวิธีการกูดินยืมสิน นำที่ดินไปจำนำ จำนอง หลบครอบครัวสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดินจนต้องกลายมาเป็นชาวนารับจ้าง บ้างก็ต้องอพยพเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ เป็นลูกจ้างในโรงงานสมัยใหม่ บ้างก็อพยพมาชั่วคราวเพื่อนำรายได้กลับสู่ชนบท ทำให้แรงงานกรรมกรในเมืองมีจำนวนเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2500 มีกรรมกรจำนวน 316,000 คน ได้เพิ่มเป็น 1 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2519¹⁷

นอกจากนี้ การเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยในยุคของสงครามเวียดนามยังทำให้เกิดแรงงานจำนวนหนึ่งที่ประกอบอาชีพหญิงขายบริการตามจังหวัดที่มีฐานทัพสหรัฐอเมริกาตั้งอยู่ ปรัชญาการณดังกล่าวนอกจากจะเป็นผลจากสงครามเวียดนามแล้ว ยังเป็นเรื่องของนโยบายภาครัฐของไทยด้วย โดยในปี พ.ศ. 2501 กระทรวงพาณิชย์ของสหรัฐอเมริกาได้ร่วมมือกับสมาคมการท่องเที่ยวภาคพื้นแปซิฟิกว่าจ้างบริษัทเอกชนให้ทำการวิจัยสำรวจกลุ่มทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในเอเชียแปซิฟิกและตะวันออกไกลและนำเสนอในรายงานที่เรียกกันว่า รายงานของเชซซี (Checci Report) รายงานดังกล่าวได้กลายเป็นพื้นฐานของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศโลกที่สามในแปซิฟิกให้กลายเป็นอุตสาหกรรมข้ามชาติและมีการลงทุนมหาศาล¹⁸ หนึ่งในประเทศโลกที่สามที่เป็นพื้นที่น่าสนใจของบริษัทท่องเที่ยว ได้แก่ ประเทศไทย รายงานดังกล่าวได้ทำให้รัฐบาลไทยได้มองเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวซึ่งจะสามารถเป็นแหล่งเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ จึงมีการตั้งองค์การการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยขึ้นใน ปี พ.ศ. 2502 และยังคงพัฒนาเมืองพัทยาให้เป็นสถานที่พักผ่อน

¹⁷ Peter F. Bell, "Cycle of Class Struggle" in Andrew Turton, et. Al. Thailand Roots of Conflict. Spokesman, 1978, p. 51 – 79 แปลโดย ฉลาดชาย รมิตานนท์ ใน จรัส วิทยเสรี (บรรณาธิการ), ฝรั่งมองไทย: เศรษฐกิจแห่งความขัดแย้ง (กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 53.

¹⁸ Shirdley Joan Chappel and David Lane, Cultural Dimensions of Hospitality Services Provision, http://www.hotel-online.com/Trends/AsiaPacificJournal/Jul98_HospitalityService.html (Accessed 15 February 2006)

ของทหารอเมริกัน ทำให้โรงแรม บาร์ ร้านอาหารและร้านค้าเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว จำนวนหญิงขายบริการในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นจาก 20,000 คน ในปี พ.ศ. 2501 เป็น 300,000 คน ในปี พ.ศ. 2513¹⁹

จะเห็นได้ว่านโยบายการพัฒนาของรัฐไทยก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในเศรษฐกิจภาคเมืองและภาคชนบท โดยเฉพาะการกระจายรายได้ที่ไม่สมดุลทางเศรษฐกิจระหว่างคนเมืองกับชนบท ปัญหาเรื่องการถือครองที่ดิน แม้กระทั่งในสังคมเมืองก็ยังคงเกิดช่องว่างระหว่างประชากรชั้นสูงผู้เป็นเจ้าของกิจการกับประชากรชนบทที่เข้ามาเป็นแรงงานและอยู่อาศัยตามแหล่งสลัม ในส่วนต่อไปจะกล่าวถึงบทบาทของสหรัฐอเมริกาและการเข้ามามีบทบาทในด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของไทยอันเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญปัจจัยที่ก่อให้เกิดพลวัตสังคมไทย

3.2 สหรัฐอเมริกากับการพัฒนาเศรษฐกิจไทย

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง สหรัฐอเมริกาก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจโลกแทนกลุ่มมหาอำนาจอาณานิคมเก่าอย่างอังกฤษและฝรั่งเศสที่พบกับความย่อยยับ สหรัฐอเมริกาถือเป็นประเทศที่เสียหายจากสงครามน้อยที่สุด และเป็นประเทศทุนนิยมที่ต้องการแผ่ขยายอาณาเขตเศรษฐกิจการค้าโดยมองว่าหากปล่อยให้ประเทศคู่ค้าในทวีปยุโรปและเอเชียประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ขาดกำลังซื้อเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาก็ไม่อาจกระเตื้องขึ้นมาได้เพราะขาดแหล่งระบายสินค้า สหรัฐอเมริกาจึงดำเนินนโยบายฟื้นฟูยุโรปตะวันตกผ่านแผนการมาร์แชล และมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจญี่ปุ่นให้เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของเอเชียและแสวงหาพันธมิตร เพื่อเป็นการรักษาผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาเอง และเป็นการป้องกันไม่ให้เศรษฐกิจโลกซบเซาจนเกิดลัทธิชาตินิยม และผู้นำอย่างฮิตเลอร์หรือมุสโสลินีขึ้นมาอีก

สถานการณ์การเมืองโลกหลังสงครามโลกครั้งที่สองมีความขัดแย้งชัดเจนระหว่างค่ายประชาธิปไตยที่นำโดยสหรัฐอเมริกาและค่ายคอมมิวนิสต์ที่นำโดยสหภาพโซเวียต การแข่งขันหาพันธมิตรของทั้งสองค่ายเริ่มต้นจากทวีปยุโรป เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์จีนสามารถปฏิวัติได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2488 สหรัฐอเมริกาจึงต้องให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชียมากขึ้น เริ่มจากการพยายามปกป้องเกาหลีได้ในสงครามเกาหลีปี พ.ศ. 2491 และเริ่มส่งออกนโยบายสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ หรือ Containment Policy เพราะเกรงว่าหากมีประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นคอมมิวนิสต์ไป ประเทศรอบด้านก็จะได้รับอิทธิพลตามไปด้วย ถ้าเป็นเช่นนั้น ความคาดหวังของสหรัฐอเมริกาที่จะสร้างญี่ปุ่นให้เป็น

¹⁹ M.G. Fox, "Problem of Prostitution in Thailand" in *Social Service in Thailand* (Bangkok: Dept. of Public Welfare, 1960) อ้างโดย ยศ สันตสมบัติ, *แม่หญิงสี่ชายตัว: ชุมชนการค้าประเวณีในสังคมไทย* (กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2535), หน้า 136.

ศูนย์กลางเศรษฐกิจเอเชียและฟื้นฟูญี่ปุ่นก็จะพังราบเพราะจะไม่มีประเทศใดเปิดการลงทุนและค้าขายกับญี่ปุ่นเลย

นอกจากนี้ ในด้านวัตถุดิบในการผลิต ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ขาดทรัพยากรเป็นฐานเดิมอยู่แล้ว ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นที่หมายสำคัญที่สหรัฐอเมริกาจะต้องผนวกเข้าสู่ระบบการแบ่งการกันทำในระดับระหว่างประเทศในฐานะแหล่งวัตถุดิบสำหรับญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่าการแบ่งงานกันทำดังกล่าวไม่ได้มาจาก “มือที่มองไม่เห็น” ในระบบตลาด แต่มาจากผู้กำหนดนโยบายระดับสูงของสหรัฐอเมริกาที่ต้องการผลักดันบทบาททางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในทวีปเอเชีย ดังนั้นประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงทวีความสำคัญขึ้นมาทันใด และไม่มีประเทศใดที่เหมาะสม มีความสำคัญกับการเข้าพวกกับสหรัฐอเมริกาเท่ากับประเทศไทยอีกแล้ว เนื่องจากเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคและยังไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นทำให้ไม่มีการต่อสู้ออกอาณาเขตภายในประเทศ²⁰

สหรัฐอเมริกาเข้ามาใกล้ชิดกับประเทศไทยตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง แต่จากที่กล่าวไว้ในบทที่แล้วว่า ในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม แม้ประเทศไทยจะพยายามแสดงท่าทีต่อต้านคอมมิวนิสต์เพื่อรับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารจากรัฐบาลอเมริกัน แต่ความสัมพันธ์ไทยกับสหรัฐอเมริกาก็ไม่อาจพัฒนามากกว่าเดิมได้เพราะรัฐบาลไทยใช้นโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมและกีดกันการลงทุนจากต่างชาติ การที่จอมพลสฤษดิ์ได้เป็นนายกรัฐมนตรีและยินดีที่จะเปิดประเทศพัฒนาตามอย่างสหรัฐอเมริกาเต็มตัวจึงเป็นที่พอใจของรัฐบาลอเมริกันจนทำให้สหรัฐอเมริการับรองรัฐบาลเผด็จการของไทยอย่างรวดเร็ว

ความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกากับประเทศไทยหลังปี พ.ศ. 2500 อยู่ในรูปแบบของความช่วยเหลือโดยตรง โดยเฉพาะด้านการทหาร และเข้ามามีอิทธิพลด้านนโยบายเศรษฐกิจของไทยผ่านสถาบัน คือ ธนาคารโลก ในรูปของการให้เงินกู้ ให้คำแนะนำการกำหนดนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อกำจัดระบบทุนนิยมโดยรัฐที่ประเทศไทยยึดถือสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากขาดความสามารถในการพัฒนาในรูปแบบที่สหรัฐอเมริกาแนะนำส่งเสริมทั้งในด้านเงินทุนและบุคลากร ประเทศไทยจึงต้องพึ่งพาการสะสมทุนจากภายนอกและกลายเป็นการสร้างพันธผูกพันระหว่างระบบเศรษฐกิจไทยและระบบทุนนิยมโลกที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และเพื่อแลกกับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหาร รวมไปถึงผลประโยชน์จากระบบเศรษฐกิจแบบเปิดที่ผู้กำหนดนโยบายของประเทศใน

²⁰ สามารถดูรายละเอียดได้จาก Akira Suerhiro, "The Road to Economic Re-Entry: Japan's Policy toward Southeast Asian Development in the 1950s and 1960s" in *Social Science Japan Journal*. Vol 2, 1999. และ จอน ฮอลลิเดย์, เกแวน แม็คคอร์แมค, *จักรวรรดิญี่ปุ่นปัจจุบัน ระบบวงศ์ไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา*. แปลโดย เสน่ห์ จามริก (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์, 2518).

ระดับสูงจะได้รับ รวมไปถึงความมั่นคงของกองทัพและระบบเผด็จการ ประเทศไทยจึงผูกพันแน่นแฟ้นกับสหรัฐอเมริกาและกลายเป็นฐานที่มั่นสำคัญในยุคสงครามเวียดนาม

ในที่นี้ ผู้ทำวิทยานิพนธ์แบ่งประเภทของทุนอเมริกันเป็น 3 แบบ ได้แก่ ทุนในรูปแบบของการลงทุนโดยตรง ทุนที่ให้เป็นการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหาร และทุนทางการศึกษา

3.2.1 ทุนอเมริกันในรูปแบบของการลงทุนโดยตรง

เมื่อประเทศไทยเป็นพันธมิตรต่อต้านคอมมิวนิสต์ที่เข้มแข็งของสหรัฐอเมริกาแล้ว การค้าระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกามีความเคลื่อนไหวไปในทางบวกต่อสหรัฐอเมริกา ตามตารางที่ 3.3 ตลอดช่วงสงครามเวียดนาม จะเห็นได้ว่าสหรัฐอเมริกาเข้ามาลงทุนโดยตรงในสัดส่วนที่มากกว่าญี่ปุ่น และมีส่วนแบ่งที่เกินหนึ่งในสี่ของการลงทุนโดยตรงจากต่างชาติในประเทศไทย โดยใน ปี พ.ศ. 2506 และ 2511 การลงทุนโดยตรงของสหรัฐอเมริกามีมูลค่ารวมเกินกว่าครึ่งหนึ่งของการลงทุนโดยตรงทั้งหมด และมีปริมาณค่อย ๆ ลดลงเหลือเพียง 27.6% และ 22.8% ใน ปี พ.ศ. 2519 และ 2520 ตามลำดับ ในขณะที่การลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่นมีมูลค่าเพิ่มขึ้นหลัง ปี พ.ศ. 2513 และมีมูลค่ามากกว่าสหรัฐอเมริกาใน ปี พ.ศ. 2520

ตาราง 3.3

การลงทุนโดยตรงจากสหรัฐอเมริกาเปรียบเทียบกับญี่ปุ่นในประเทศไทย ระหว่าง ปี พ.ศ. 2506-2520

ปี พ.ศ.	การลงทุนโดยตรงจาก สหรัฐอเมริกา (%)	การลงทุนโดยตรงจากญี่ปุ่น (%)
2506	55.1	N/A
2509	37.7	41.6
2511	55.5	14.6
2513	39.5	36.2
2515	43.4	23.9
2517	43.7	19.5
2519	27.6	26.2
2520	22.8	37.1

ที่มา: ธนาคารแห่งประเทศไทย อ้างโดย ว่าที่ร้อยเอก วิษณุ บุญมาร์ตัน และรัตพงษ์ สอนสุภาพ, "ยุทธศาสตร์การสะสมทุนด้วยการควบคุมแรงงานในประเทศไทย พ.ศ.2500-2516" ใน <http://www.thinkcentreasia.org/documents/capacclabor.doc> , หน้า 17 (accessed 15 November 2005).

จอมพลสฤษดิ์เข้าร่วมธุรกิจกับบริษัทอเมริกัน 3 บริษัท คือ บริษัทไทยแลนด์ สเมลติง แอนด์ รัไฟนิง ซึ่งเข้ามาดำเนินกิจการการขุดเหมืองแร่ดีบุก บริษัทยางไฟร์สโตน และบริษัทสยามอินเตอร์คอนติเนนตัลไฮเติ้ล จำกัดซึ่งเข้ามาทำธุรกิจโรงแรม หากดูภาพรวมจากการลงทุนโดยตรงดังกล่าว การพัฒนาเศรษฐกิจตามแบบสหรัฐอเมริกาจะให้ประโยชน์กับบรรษัทข้ามชาติอเมริกันและรัฐบาลไทยเป็นหลัก (ดูรายละเอียดบริษัทอเมริกันที่เข้ามาลงทุนในประเทศไทยจากตาราง 3.4)

ตาราง 3.4

บริษัทอเมริกันที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุน (พ.ศ. 2502-2507)

ปี พ.ศ.	ประเภทอุตสาหกรรม	บริษัท
2502	อุตสาหกรรมยา อุตสาหกรรมแบตเตอรี่	เมอร์ค ซาร์ฟ แอนด์ โดมท์ เรย์แลม แบตเตอรี่
2503	อุตสาหกรรมแบตเตอรี่	เอเวอเรดี ประเทศไทย อีเอสบี ประเทศไทย
2505	อุตสาหกรรมเครื่องไฟฟ้า อุตสาหกรรมอื่น ๆ	เมเยอร์ ประเทศไทย คูมอร์ อิเล็กทรอนิกส์ ซิงเกอร์ ประเทศไทย ผลิตภัณฑ์ป่าไม้สยาม ไนลอนไทย
2506	อุตสาหกรรมเหมืองแร่ อุตสาหกรรมผลิตยาง อุตสาหกรรมโรงแรม อุตสาหกรรมอื่น ๆ	บริษัทเหมืองแร่ ไทยแลนด์ สเมลติ้ง แอนด์รีไฟนิง ไฟร์สโตน ประเทศไทย ไทย ไฮเดิล โฟร์โมสอาหารนม อุตสาหกรรมเหล็กไทย-อเมริกัน
2507	อุตสาหกรรมเหมืองแร่ อุตสาหกรรมโรงแรม	บริษัท ผลิตหินไทย บริษัท ไทยโลหะ สยามอินเตอร์คอนติเนนตัล นิกาลอจด์

ที่มา: คณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน อ้างใน "Doing Business in Thailand", Bangkok Bank Monthly Review (June 1966), p. 24 อ้างโดย อุกฤษ บัณฑิตานนท์, สหรัฐอเมริกา กับนโยบายเศรษฐกิจไทย, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตคณะรัฐศาสตร์ ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย, 2527, หน้า 157.

สิ่งสำคัญที่นอกเหนือทุนอเมริกันที่มาในรูปแบบการลงทุนโดยตรงตามหลักเศรษฐศาสตร์คือทุนทางอ้อมที่ประเทศไทยได้รับจากการเข้าเป็นพันธมิตรสำคัญของสหรัฐอเมริกาต่างหาก ปริมาณเงินทุนสามารถมีความผันแปรได้ตลอดเวลา จะพบได้ว่าในช่วงเวลาต่อไปหลังจากรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์และจอมพลถนอมถีนอำนาจแล้ว เงินลงทุนโดยตรงจากสหรัฐอเมริกาดลดลงเรื่อย ๆ ในขณะที่ญี่ปุ่นมีบทบาทด้านการลงทุนเพิ่มขึ้น แต่ในด้านการวางกรอบนโยบายและแนวความคิด ผู้กำหนดนโยบายไทย เทคโนโลยีรุ่นใหม่ ๆ ต่างได้รับอิทธิพลแนวความคิดแบบอเมริกันทั้งสิ้น เพราะนอกจากจะให้เงินช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและการทหาร สหรัฐอเมริกายังสนับสนุนเงินทุนการศึกษาแก่ปัญญาชนไทยให้เข้าไปศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกาและกลับเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในประเทศไทยโดยใช้แนวความคิดตามแบบอเมริกัน ในประเด็นนี้จะกล่าวถึงในส่วนต่อไปของวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับหัวข้อที่ไม่ได้มาในรูปแบบการลงทุนโดยตรง แต่เป็นทุนทางอ้อมที่มาในรูปแบบของการลงทุนทางการทหาร การให้ทุนผ่านองค์การระหว่างประเทศที่สหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ และทุนทางการศึกษา ซึ่งเป็นทุนที่ก่อให้เกิดการลงทุนต่อยอดตามมาเรื่อย ๆ

3.2.2 ทุนด้านการทหารระหว่างสงครามเวียดนาม

ปี พ.ศ. 2500 เกิดสงครามกลางเมืองในประเทศลาว ประธานาธิบดีเคนเนดีจึงออกแถลงการณ์ว่า สหรัฐอเมริกาจะไม่ยอมให้ลาวตกอยู่ในมือของฝ่ายคอมมิวนิสต์²¹ จึงมีการเริ่มส่งทหารอเมริกันเข้ามายังประเทศไทยเพื่อลำเลียงอาวุธให้แก่กองทัพแห่งราชอาณาจักรลาวที่นำโดยเจ้าสุวรรมภุมมาและได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอเมริกัน และเมื่อประจักษ์ว่ากองทัพฝ่ายประเทศลาวที่สนับสนุนโดยสหภาพโซเวียตกำลังจะตีเมืองใหญ่ ๆ ได้ สหรัฐอเมริกาก็ยิ่งส่งกองกำลังมามากขึ้น เมื่อจอมพลสฤษดิ์แสดงความกังวลในปัญหาเรื่องลาว ประธานาธิบดีเคนเนดีได้ให้ความมั่นใจแก่จอมพลสฤษดิ์ในโอกาสมาเยือนเมืองไทยว่า สหรัฐอเมริกาถือว่าความมั่นคงของประเทศไทยมีความสำคัญยิ่งต่อผลประโยชน์ของอเมริกัน²²

หลังจอมพลสฤษดิ์เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2506 จอมพลถนอม กิตติขจรยังคงดำเนินนโยบายเศรษฐกิจการเมืองใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาเช่นเดิม และยิ่งจะเพิ่มมากขึ้นเมื่อสงครามเวียดนามปะทุพื้นที่ของประเทศไทยกลายเป็นฐานทัพหลายแห่งดังปรากฏในตารางที่ 3.5 ความช่วยเหลือทางการทหารที่ให้แก่ประเทศไทยจึงมีเพิ่มขึ้นในรูปแบบของความช่วยเหลือโดยตรงและความช่วยเหลือทางการเงินแก่โครงสร้างพื้นฐานด้านการคมนาคม โดยเฉพาะการสร้างถนนซึ่งมีความสำคัญทาง

²¹ US Department of State Bulletin, (April 17, 1961), p. 543-544 อ้างโดย ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, หน้า 326.

²² Thai Foreign Affairs Bulletin, (February – March, 1962), p. 67 อ้างโดย Ibid, p. 329.

ยุทธศาสตร์ ตาราง 3.6 และ 3.7 แสดงถึงความสัมพันธ์ของจำนวนทหารอเมริกันในประเทศไทยที่เพิ่มขึ้นสอดคล้องกับทุนความช่วยเหลือด้านการทหารที่ประเทศไทยได้รับจากสหรัฐอเมริกาที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และเพิ่มมากที่สุดในยุคสงครามเวียดนามกำลังเข้มข้นระหว่างปี พ.ศ. 2510-2514

ตาราง 3.5

ฐานทัพอากาศอเมริกันในประเทศไทย
(ทหารสหรัฐฯประจำการทั้งหมดประมาณ 40,000 – 50,000 คน)

ปี พ.ศ.	แหล่ง	ที่ตั้ง	ลักษณะและภารกิจ
2504	ท่าอากาศยานดอนเมือง	กรุงเทพฯ	1) ศูนย์บัญชากลางไทย-สหรัฐฯ 2) ฐานช่วยสนับสนุน 3) ฐานส่งยุทธสัมภาระทางอากาศ
2504	ฐานทัพโคราช	นครราชสีมา	1) ฐานส่งหน่วยบินขับไล่ (Tactical Fighter) 2) ฐานช่วยสนับสนุน
2505	ฐานทัพตาคลี	นครสวรรค์	หน่วยบินขับไล่ของกองทัพอากาศสหรัฐอเมริกาและกองบินที่ 4 จากดานัง ในเวียดนามใต้ ได้ย้ายมาประจำการที่นี่ตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2505
2505	ฐานทัพนครพนม	นครพนม	ฐานปฏิบัติการพิเศษของกองทัพอากาศสหรัฐอเมริกา
2507	ฐานทัพอุดร	อุดรธานี	ฐานส่งหน่วยบินขับไล่ ฐานปฏิบัติการเครื่องบินขับไล่ RF-4C ซึ่งเคยมีภารกิจในลาวเวียดนามและส่งยุทธปัจจัยสนับสนุนการรบในลาว กองบินส่งกำลังบำรุงที่ 13

2508	ฐานทัพอุตะเนา	ชลบุรี	ฐานวางแผนทางยุทธศาสตร์ ฐานเครื่องบินทิ้งระเบิด บี 52 ซึ่ง เคยปฏิบัติการในเวียดนาม
2509	ฐานทัพอุบล	อุบลราชธานี	ฐานส่งเครื่องบินขับไล่
2515	ฐานทัพน้ำพอง	ขอนแก่น	หน่วยบินทิ้งระเบิดขับไล่ของ นาวิกโยธินสหรัฐอเมริกา ย้าย จากฐานทัพดานัง ในเวียดนาม เข้ามาประจำที่ในเดือนมิถุนายน 2515

ที่มา: The North American Congress on Latin America (NACLA) Handbook, The US Military Apparatus (Berkeley, California & New York, August 1972), p. 32 อ้างโดย เฟรด บราวน์เทน, "ใครบอกว่าอเมริกาถอนตัวจากอินโดจีน" ใน สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่ 5, 11 (พฤษภาคม 2516), หน้า 95-96.

ตาราง 3.6

จำนวนทหารอเมริกันในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2507- 2512

ปี	ทหารบก	ทหารอากาศ	เครื่องบิน กองทัพอากาศสหรัฐฯ
2507	3,300	3,000	75
2508	4,700	9,000	200
2509	8,000	25,000	400
2510	10,300	33,369	527
2511	11,500	33,500	589
2512	11,500	33,500	600

ที่มา: Surachart Bamroongsuk, p. 133.

ตาราง 3.7

เงินช่วยเหลือทางการทหารจากสหรัฐอเมริกาแก่ประเทศไทย ปี พ.ศ. 2483-2520 (พันล้านดอลลาร์)

ปีงบประมาณ (พ.ศ.)	เงินช่วยเหลือทางการทหาร (Military Assistance Program - MAP)*	อื่น ๆ*	ยอดรวม
2500	10.0	6.2	16.2
2501	2.4	11.9	14.3
2502	12.4	4.0	16.4
2503	34.0	6.4	40.4
2404	52.7	8.2	60.9
2505	64.0	14.4	78.4
2506	47.8	16.7	64.5
2507	28.3	7.7	36.0
2508	22.3	8.2	30.4
2509	41.7	9.8	51.6
2510	59.8	9.8	69.6
2511	80.2	9.6	89.8
2512	81.7	14.7	96.4
2513	87.5	22.5	110.0
2514	73.7	25.0	98.7
2515	95.9	26.1	122.1
2516	40.6	22.2	62.8
2517	29.2	6.2	35.4
2518	27.6	6.1	33.7
2519	17.6	49.6	67.2
2520	16.0	1.2	17.3

ที่มา: USAID, *U.S. Overseas Loans and Grants cited by Robert Muscat, Thailand and the United States* (New York: Columbia University Press, 1990), p. 328.

*Military Assistance Program (MAP) คือ เงินจากสหรัฐอเมริกาที่ให้ความช่วยเหลือด้าน ยุทโธปกรณ์ การก่อสร้าง การคมนาคม

*เงินความช่วยเหลืออื่น ๆ เช่น เงินสำหรับค่าฝึกเจ้าหน้าที่ทหารของไทยในสหรัฐอเมริกาและวัสดุ อุปกรณ์

การเกิดขึ้นของฐานทัพอเมริกันและการเข้ามาประจำการของทหารอเมริกันส่งผลต่อการดำรงอำนาจของรัฐบาลเผด็จการทหารอย่างมาก การผูกสัมพันธ์กับกองทัพสหรัฐอเมริกาได้สร้างความเข้มแข็งทันสมัยให้กับกองทัพเพราะนอกจากจะได้รับความช่วยเหลือด้านการทหารแล้ว รัฐบาลไทยยังได้สิทธิ์เป็นเจ้าของฐานทัพที่สร้างและปรับปรุงขึ้นโดยใช้งบประมาณมหาศาล การก่อสร้างฐานทัพทำให้อุตสาหกรรมหลายสาขามีการขยายตัว เช่น ปูนซีเมนต์ การขนส่ง นอกจากนี้ ยังช่วยสร้างความชอบธรรมในการปกครองประเทศของรัฐบาลเผด็จการ เนื่องจากการใช้จ่ายของทหารอเมริกันทำให้มีเงินไหลเข้าจากต่างประเทศ ประมาณกันว่าสหรัฐอเมริกาใช้เงินระหว่างปี พ.ศ. 2507-2512 ราว 20,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ นอกจากนี้ยังมีค่าใช้จ่ายที่จ่ายให้กับแรงงานไทยที่เข้าไปทำงานให้กองทัพอเมริกัน เช่น แรงงานก่อสร้างท่าเรือ สนามบิน ประเทศไทยมีรายได้จากกิจการเหล่านี้ถึง 138 ล้านบาท²³

จำนวนทหารอเมริกันรบในเวียดนามที่พักรบในประเทศไทยระหว่างสงครามเวียดนามได้เพิ่มขึ้นจาก 13,760 คน ในปี พ.ศ. 2508 มาเป็น 33,000 คน ในปี พ.ศ. 2509 และ 43,699 คน ในปี พ.ศ. 2510 ค่าใช้จ่ายของการมาพักรบในประเทศไทยหนึ่งครั้งเป็นเวลาประมาณ 5 วัน ต่อทหารหนึ่งคน เป็นจำนวนเงิน 6,000 บาทโดยประมาณ คิดเป็นอัตราส่วนประมาณ 70-80% ของรายจ่ายด้านกลาโหมของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและธุรกิจบันเทิงจึงก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจึงเป็นไปอย่างน่าพอใจอยู่ในระดับ 8-9% ต่อปี²⁴ กลายเป็นผลประโยชน์ของการมีรัฐบาลเข้มแข็งที่สนับสนุนสหรัฐอเมริกาทำให้เศรษฐกิจไทยเจริญเติบโต

3.2.3 ทุนที่ให้ผ่านองค์การระหว่างประเทศ

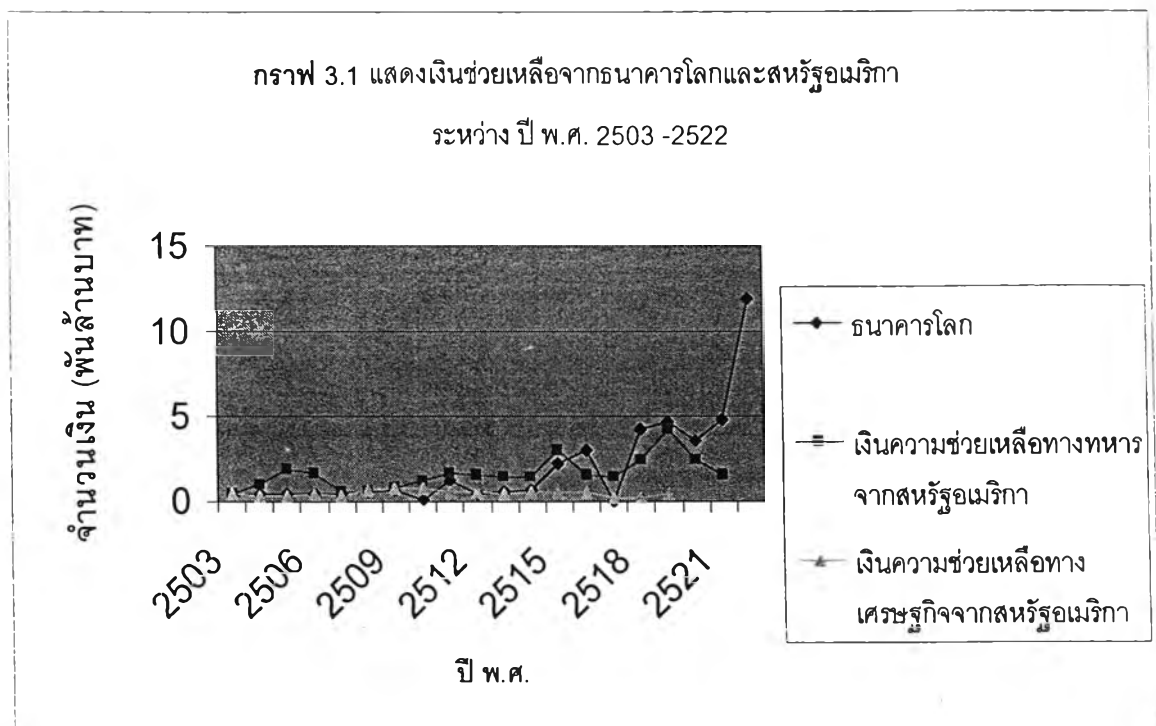
องค์การระหว่างประเทศที่สำคัญที่สหรัฐอเมริกามีอิทธิพล ได้แก่ ธนาคารโลกซึ่งก่อตั้งขึ้นมาเพื่อให้สินเชื่อไปฟื้นฟูเศรษฐกิจของยุโรปหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากการประชุมที่เบร็ตตันวูดส์ รัฐนิวแฮมเชียร์ ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2487 การประชุมครั้งนี้ได้ร่างกฎบัตรขึ้นมาสองฉบับสำหรับธนาคารโลก ซึ่งมีอีกชื่อหนึ่งว่าธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนา (International Bank for Reconstruction and Development-IBRD) และกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund-IMF)

²³ แกมสุข นุ่มนนท์, การทูตไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2528), หน้า 142.

²⁴ สรุปจากทวิทอง หงส์วิวัฒน์ และ เฉลียว ฤกษ์จุฬิมล, "การมีทหารต่างชาติในประเทศไทย ผลทางเศรษฐกิจและสังคม" ใน สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา. ปีที่ 11(กุมภาพันธ์ 2514), หน้า 24.

ช่วงเวลาที่มีการก่อตั้งสถาบันการเงินทั้งสองขึ้นมาที่เบร็ตตันวูดส์นั้น ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการบูรณะและพัฒนาและกองทุนการเงินระหว่างประเทศมีการแบ่งความรับผิดชอบกันอย่างชัดเจน ธนาคารโลกจะให้ทุนสนับสนุนการพัฒนาระยะกลางและระยะยาวในรูปแบบเงินกู้ยืม โครงการพัฒนาที่เน้นเฉพาะเป็นโครงการไป ในขณะที่กองทุนจะให้การสนับสนุนทางการเงินระยะสั้นเพื่อช่วยประเทศต่าง ๆ แก้ปัญหาดุลการชำระเงิน

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในสมาชิกที่ได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารโลก ตลอดระยะเวลาของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์และจอมพลถนอม มีการรับเงินความช่วยเหลือและกู้เงินจากธนาคารโลกมาสร้างสาธารณูปโภคต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็น เขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำ ถนนที่เชื่อมภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงยังเป็นการอำนวยความสะดวกในการขนส่งทั้งผลผลิตและการติดต่อสื่อสาร จากกราฟที่ 3.1 จะพบว่าเงินความช่วยเหลือจากธนาคารโลกเป็นเงินความช่วยเหลือที่สำคัญแหล่งหนึ่งที่เดียนอกเหนือไปจากเงินความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจและการทหาร โดยเฉพาะช่วงหลัง ปี พ.ศ. 2520 เมื่อสหรัฐอเมริกาถอนตัวออกจากภูมิภาคอินโดจีน รัฐบาลไทยต้องหันไปกู้เงินจากธนาคารโลกเป็นการชดเชยทำให้มูลค่าเงินกู้เพิ่มขึ้นสูงกว่า 10 ล้านบาท

ที่มา: Krit Permtanjit, Political Economy of Dependent Capitalist Development: Study on the Limits of the Capacity of the State to Rationalize in Thailand, Document of Thailand Information Center (TIC), 1982, p. 75.

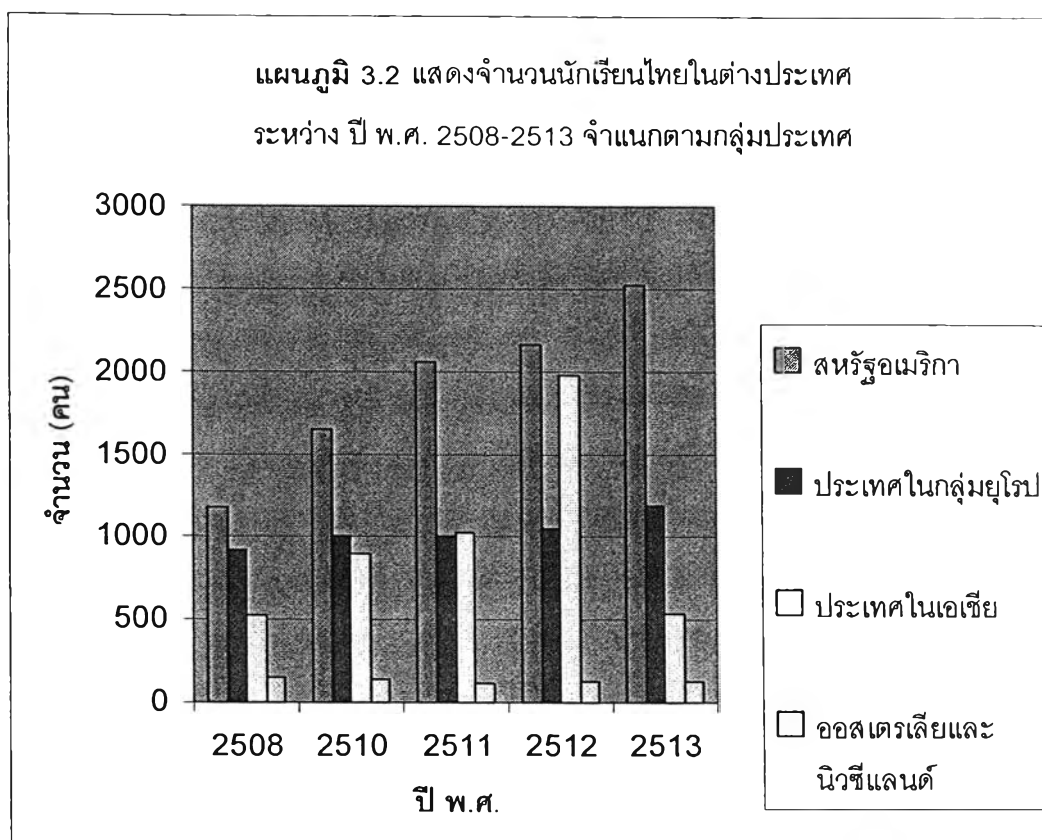
3.2.4 ทูตอเมริกันที่ให้ผ่านการศึกษา

ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ปัญญาชนและผู้มีการศึกษาในสังคมไทยมักจะศึกษาจากประเทศในทวีปยุโรป แต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อสหรัฐอเมริกาก้าวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจโลก ศูนย์กลางของการศึกษาและโอกาสทางการศึกษาสำหรับปัญญาชนไทยที่จะไปศึกษาต่อต่างประเทศ ได้กลายเป็นสหรัฐอเมริกา โดยมีทุนการศึกษาทั้งระดับมัธยมศึกษา ได้แก่ ทุนเอเอฟเอสซึ่งประเทศไทยได้ก่อตั้งมูลนิธิเอเอฟเอสขึ้นใน ปี พ.ศ. 2505 ทำการจัดสรรทุนการศึกษาให้กับนักเรียนไทยเพื่อไปแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและศึกษาต่อในสหรัฐอเมริกา และทุนการศึกษาในระดับอุดมศึกษาทั้งทุนฟูลไบร์ ทุนมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ ฯลฯ ปี พ.ศ. 2494 จำนวนนักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกาภายใต้การดูแลของสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนมีเพียง 310 คน²⁵ แต่จากกราฟ 3.2 จะพบว่าจำนวนนักเรียนไทยในสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้นเกินกว่า 1,000 คน และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เทียบกับประเทศอื่น ๆ ที่มีนักเรียนไทยเดินทางไปศึกษาต่อ นอกจากนี้ยังมีการสำรวจว่านับจาก ปี พ.ศ. 2505 เป็นต้นมา ร้อยละ 90 ของผู้จบการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจไปศึกษาต่อที่สหรัฐอเมริกาโดยทุนการศึกษายูเอสเออิดของรัฐบาลอเมริกัน (USAID - United States Agencies for International Development) และกลับมาดำรงตำแหน่งสำคัญในวงวิชาการและการบริหาร²⁶

²⁵ H.D. Evers and T.H. Silcock, Elites and Selection, in T.H. Silcock (ed.), *Thailand: Social and Economic Studies in Development* (Canberra: Australian National University Press, 1967), p. 87

อ้างโดย รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมือง พ.ศ. 2475-2530 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ, 2546), หน้า 55.

²⁶ เศรษฐสยาม, สหรัฐอเมริกา ยุทธศาสตร์ครองความเป็นเจ้า (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิถีสถิติ, 2541), หน้า 237.

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (ก.พ.)

ทุนอเมริกันในลักษณะนี้แม้จะไม่ใช่การลงทุนโดยตรง แต่ก็มีคามมุ่งหวังที่จะเผยแพร่ความคิด ทักษะ และอุดมการณ์แบบอเมริกัน และได้ส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดนโยบายเศรษฐกิจไทยในยุคต่อ ๆ มา นักเทคโนโลยีด้านเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ ที่จบการศึกษาจากสหรัฐอเมริกาต่างได้รับความคิดเรื่องแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบอเมริกันที่เน้นการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย และมองว่าจะขจัดความด้อยพัฒนาได้จากแนวทางการพัฒนาแบบกระแสหลัก (mainstream) ตามแบบที่นักวิชาการอเมริกันที่มีชื่อเสียงในยุคดังกล่าวกำหนดทฤษฎีไว้ ได้แก่ ทฤษฎีการก้าวไปสู่ความทันสมัย (Modernization) และลำดับขั้นของการพัฒนา (Stages of Development)²⁷ ดังนั้นการกำหนดนโยบายจึงเป็นไปตามแบบอเมริกัน และละเลยการแก้ปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ นับเป็นอีกกระบวนการที่ทำให้สังคมไทยรับค่านิยมอเมริกันผ่านทางการศึกษา²⁸

²⁷ ดูเพิ่มเติมใน W. Rostow, *The Stages of Economic Growth: A Non-communist Manifesto* (New York: Cambridge University Press, 1961).

²⁸ Peter F. Bell, "Western Conception of Thai Society: The Politics of American Scholarship" in *Journal of Contemporary Asia*. Vol. 12(1), 1982, p. 69.

จะเห็นได้ว่าสหรัฐอเมริกา มีบทบาทต่อเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมไทยอย่างแท้จริงจนนับได้ว่าระหว่างปี พ.ศ. 2500 – 2512 เป็นสมัยอเมริกัน แต่การพัฒนานำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ท่ามกลางสถานการณ์ระหว่างประเทศที่พลิกผัน เมื่อสหรัฐอเมริกาพบกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและเริ่มจะพ่ายแพ้ในสงครามเวียดนาม รัฐบาลทหารที่เคยมีอำนาจชอบธรรมถูกท้าทายจากขบวนการนิสิตนักศึกษายุคใหม่และถูกล้มล้างไปในที่สุด ดังจะกล่าวถึงในช่วงต่อไป

3.3 การพ่ายแพ้ของสหรัฐอเมริกาในเวียดนามและการสิ้นสุดของระบอบสฤษดิ์ – ถนอม

วันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 เกิดเหตุการณ์สำคัญต่อประวัติศาสตร์การเมืองไทย เมื่อนักศึกษาและประชาชนจำนวนราว 500,000 คน ออกมาเดินชุมนุมประท้วงขับไล่รัฐบาลซึ่งเป็นการแสดงพลังที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์ไทย พลังนักศึกษาเป็นผลพวงของความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และการพัฒนาในยุคจอมพลสฤษดิ์ แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2504 และความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาได้กระตุ้นให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดกลุ่มชนชั้นใหม่หรือชนชั้นกลางที่เป็นกลุ่มพลังนอกระบบราชการ ผนวกกับปัญหาการเจริญเติบโตของเมืองที่ไม่เท่าเทียมกับชนบทก่อให้เกิดปัญหาช่องว่างด้านรายได้และปัญหาสังคม เมื่อระบบการเมืองไม่มีการปรับตัวเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ความขัดแย้งเชิงโครงสร้างจึงนำไปสู่เหตุการณ์ 14 ตุลาคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จากการสำรวจงานวิชาการที่กล่าวถึงการสิ้นสุดของระบอบเผด็จการจอมพลสฤษดิ์และจอมพลถนอม ผู้ทำวิทยานิพนธ์พบว่างานที่อธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมไทยจนนำมาซึ่งความขัดแย้งมี 3 ประการหลักที่สำคัญ²⁹ ได้แก่

ประการแรก การเกิดขึ้นของชนชั้นกลางและความขัดแย้งทางชนชั้นในสังคมไทย ซึ่งเป็นผลพวงของการพัฒนาเศรษฐกิจและการขยายตัวของผู้ครองอำนาจ นับตั้งแต่สมัยอเมริกันในยุคจอมพลสฤษดิ์ ผู้ได้รับการศึกษาในระดับสูงขยายตัวอย่างรวดเร็วเนื่องจากมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัย

²⁹ งานวิชาการที่อธิบายเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ด้วยปัจจัยการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางและการขยายตัวของผู้ปกครอง และการลดบทบาทของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ Benedic Anderson, “บ้านเมืองของเราลงแดง” แปลโดย เกษียณ เตชะพีระ, ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และชาญวิทย์ เกษตรศิริ ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (บก.) และคณะ, จาก 14 ตุลา ถึง 6 ตุลา (กรุงเทพฯ :โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541) หน้า 98-163. ส่วนงานที่กล่าวถึงการพัฒนาความคิดของนักศึกษาปัญญาชนไทยจากปัจจัยภายในประเทศและภายนอกประเทศ คือ งานของ ประจักษ์ ก้องกีรติ, แล้วความเคลื่อนไหวก็ปรากฏ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548).

ตามที่แตกต่างกัน ในภูมิภาค ได้แก่ เชียงใหม่ ขอนแก่น และสงขลา มีการตั้งวิทยาลัยครู โรงเรียนอาชีวศึกษา และวิทยาลัยเทคนิค ทำให้โอกาสเข้ารับการศึกษาของประชาชนเปิดกว้างขึ้น จำนวนนักศึกษาในประเทศไทยเพิ่มขึ้นจาก 15,000 คน ในปี พ.ศ. 2504 เป็น 100,000 คน ในปี พ.ศ. 2515³⁰ อันเป็นผลพวงจากนโยบายพัฒนาประเทศให้ทันสมัยได้ซึ่งสนองตอบความต้องการของภาคธุรกิจที่ขยายตัวและต้องการแรงงานประเภทวิชาชีพและผู้บริหาร จากตาราง 3.9 จะพบว่าอาชีพนักบริหาร ผู้บริหาร และผู้จัดการเพิ่มขึ้นจาก 26,191 คน ในปี พ.ศ. 2503 เพิ่มขึ้นเป็น 246,591 คน คิดเป็นร้อยละ 941.5 จากจำนวนเดิมซึ่งเป็นอาชีพอัตราการเพิ่มที่สูงที่สุด

³⁰ เบเนดิก แอนเดอร์สัน, หน้า 119.

ตาราง 3.9

ประชากรทำงานทางเศรษฐกิจอายุ 11 ปีขึ้นไปแบ่งตามอาชีพ (คน)

กลุ่มอาชีพ	จำนวนในปี พ.ศ. 2503	จำนวนในปี พ.ศ. 2513	เพิ่มขึ้นร้อยละ
ผู้ประกอบการวิชาชีพ, ช่างเทคนิคและ ผู้ทำงานเกี่ยวข้อง	173,960	284,104	63.3
นักบริหาร ผู้บริหาร และผู้จัดการ	26,191	246,591	941.5
เสมียน	154,303	190,238	23.3
พนักงานขาย	735,457	833,607	16.6
ชาวนา, ชาวประมง, คนล่าสัตว์, คนงานตัดไม้ และผู้ทำงาน เกี่ยวข้อง	11,332,489	13,217,416	62.2
ผู้ทำงานด้านขนส่งและสื่อสาร	26,255	42,605	55.7
ช่างฝีมือ, คนงานแปรรูป ผลิตภัณฑ์ และแรงงานที่ไม่ได้ จัดรวมอยู่ในประเภทอื่น	144,610	225,204	37.7
พนักงานบริการ, การกีฬา และ งานอดิเรก	806,205	1,109,943	72.7
จัดประเภทไม่ได้	273,375	471,999	59.2
ผู้เข้าตลาดแรงงานใหม่	99,259	30,560	305.0
ยอดรวม	64,880	197,896	21.7

ที่มา: National Economic and Social Development Board, National Statistical Office and Institute of Population Studies, Chulalongkorn University, "The Population of Thailand" (1974) in Mundannavake, ed., Thailand Yearbook, 1975-76, p. E41 อ้างโดย เบเนดิก แอนเดอร์สัน, หน้า 110.

การเกิดชนชั้นกลางในสังคมจำนวนมากดังกล่าว ทำให้เกิดความต้องการงานมากขึ้น ในช่วงที่เศรษฐกิจยังเติบโตเพราะทุนไหลเข้าจากสหรัฐอเมริกา ปัญหาเรื่องการว่างงานของไทยจึงไม่รุนแรง แต่

เมื่อสหรัฐอเมริกาเริ่มถอนทหารออกจากประเทศไทยในปี พ.ศ. 2514 ยุคทองของเศรษฐกิจจึงสิ้นสุดลง ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจทั้งการว่างงานและเงินเฟ้อ ในขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวจาก 21.5 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2496 เป็นเกือบ 40 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2516 แต่อัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกลับตกต่ำลง ปี พ.ศ. 2515-2516 เป็นปีของการขาดแคลนข้าว คนไทยต้องเข้าคิวซื้อข้าวสาร³¹ แต่รัฐบาลยังคงเลือกที่จะรักษาอำนาจรวมศูนย์ของตนไว้และปราบปรามประชาชนที่ต่อต้านอย่างรุนแรง ทำให้บรรยากาศยิ่งมีความตึงเครียด

ในส่วนของชนชั้นแรงงาน การขยายตัวของอุตสาหกรรมเกิดขึ้นควบคู่กับการขยายตัวของแรงงานรับจ้าง ความขัดแย้งด้านแรงงานอันขยายตัวควบคู่มากับการขยายตัวของขบวนการสะสมทุน ได้คลี่คลายมาเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญอย่างน้อย 2 ด้าน ได้แก่ ขบวนการแรงงานและการต่อสู้เรียกร้องที่มีกรรมร่วมกันเพื่อเรียกร้องเกี่ยวกับสภาพการจ้างงานและค่าตอบแทนในการทำงาน อีกด้าน ได้แก่กฎหมายและนโยบายของรัฐเพื่อที่จะจัดการข้อขัดแย้งด้านแรงงานที่เกิดขึ้นและเพื่อควบคุมกระบวนการใช้แรงงาน³²

ก่อนหน้าการปฏิวัติตุลาคม 2516 รัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจรได้ออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 103 เรื่องการคุ้มครองแรงงาน ลงวันที่ 16 มีนาคม 2515 มีผลให้กรรมกรสามารถรวมตัวจัดตั้งสมาคมลูกจ้างขึ้นมาเพื่อต่อรองสภาพการจ้างกับนายจ้างได้เป็นครั้งแรก หลังจากที่สิทธิในการรวมตัวของลูกจ้างถูกยกเลิกไปเป็นเวลานาน เหตุผลที่รัฐบาลยอมผ่อนคลายการจำกัดสิทธิของลูกจ้างเนื่องจากสาเหตุสำคัญ คือ รัฐบาลได้ถูกกระแสดกดดันจากการประชุมนานาชาติ ในเรื่องแรงงาน โดยตกเป็นเป้าการโจมตีของสมาพันธ์แรงงานเสรีระหว่างประเทศ (International Confederation of Free Trade Unions-ICFTU) และองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization-ILO) เรื่องการกดขี่แรงงานทำให้รัฐบาลหวาดกลัวว่าจะถูกประเทศตะวันตกคว่ำบาตรและไม่ได้รับเงินสนับสนุนการพัฒนา รัฐบาลจึงยอมให้มีการรวมตัวของฝ่ายแรงงานโดยมีหลักประกันหลายประการว่า องค์การแรงงานดังกล่าวจะต้องไม่เติบโตเข้มแข็งจนพันการควบคุมของกลไกอำนาจรัฐ หรือรัฐบาลจำต้องประกันการมีองค์กรแรงงานที่อ่อนแอนั้นก็เป็ผลแห่งความขัดแย้งในตัวเองของกระบวนการสะสมทุนที่อาศัยทุนจากต่างประเทศอย่างประเทศไทยที่ต้องพึ่งพาเงินจากต่างประเทศโดยอาศัยการกู้ยืม ด้วยเหตุนี้ภาพพจน์ของประเทศกู้ยืม จึงเป็นเรื่องสำคัญต่อการที่จะ

³¹ เสน่ห์ จามริก, "การเมืองไทยกับการปฏิวัติตุลาคม" ใน *วารสารธรรมศาสตร์*, ปีที่ 3, 3 (พฤษภาคม 2517), หน้า 165 -170.

³² แล ดิลกวิทยรัตน์, *พัฒนาการทางเศรษฐกิจ นโยบายรัฐบาล และความขัดแย้งด้านแรงงาน: การศึกษาเน้นแรงงานรัฐวิสาหกิจ* (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2528), หน้า 10 - 11.

ได้มาซึ่งเงินที่จะนำมาสะสมทุนนั้น เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องยอมให้มีการจัดองค์กรแรงงานและยอมรับการรวมตัวเพื่อเจรจาต่อรองของแรงงาน³³

การเคลื่อนไหวของกรรมกรไทยที่มีมาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2500 ต้องหยุดชะงักไปภายใต้การปกครองในระบอบเผด็จการทหารเป็นเวลาเกือบ 15 ปี การใช้กฎหมายและการลงโทษอย่างเหี้ยมขาดเป็นเครื่องมือควบคุมขบวนการแรงงานที่สัมฤทธิ์ผล นอกจากนี้ยังควบคุมด้านอุดมการณ์และสร้างความชอบธรรมของผู้ปกครอง แต่อุดมการณ์ดังกล่าวก็สั่นคลอนด้วยพฤติกรรมเสื่อมเสียของรัฐบาลในเรื่องการฉ้อราษฎร์บังหลวงและการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความแตกต่างทางรายได้ในสังคมจนกระทั่งปะทุเกิดเป็นการทำทนายอำนาจรัฐโดยมีการเดินขบวนประท้วง นัดหยุดงาน เกิดการชุมนุมระลอกแล้วระลอกเล่าและเข้าร่วมประท้วงในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

ในส่วนของชนชั้นนายทุน กลุ่มนายทุนที่เคยเป็นพันธมิตรกับนักธุรกิจและข้าราชการก็เริ่มอ่อนกำลังลง เมื่อธุรกิจเริ่มมีความเข้มแข็งขึ้นจนทำให้พึ่งพาระบบราชการน้อยลง นักธุรกิจจึงปรับโครงสร้างเพื่อผลประโยชน์และเริ่มไม่พอใจที่จะต้องแบ่งผลกำไรให้กับทหาร รวมทั้งเริ่มจะตั้งคำถามว่าระบบที่ปราบปรามผู้ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลอย่างรุนแรงเป็นระบบที่ดีหรือไม่ในขณะที่สังคมกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แต่ก็ไม่ได้ออกมาแสดงบทบาทชัดเจนเนื่องจากยังได้ประโยชน์จากระบบราชการ พลังนอกระบบราชการโดยเฉพาะพลังจากกลุ่มปัญญาชนจึงเป็นกลุ่มสำคัญที่ออกมาเคลื่อนไหว

นอกจากนี้ รัฐบาลทหารยังมีที่ท่าจะรักษาอำนาจไว้อย่างยึดเยื้อ และยังมีภารกิจโดยใช้อำนาจหน้าที่ราชการ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริวิจารณ์รัฐบาลในขณะนั้น และบทบาทของกองทัพในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ด้วยความรุนแรง ในขณะที่ภายในกลุ่มรัฐบาล มีการสานสายสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้น เมื่อลูกสาวของจอมพลประภาส ซึ่งมีอำนาจอยู่ในกองบัญชาการตำรวจ เข้าพิธีสมรสกับบุตรชายของจอมพลถนอม และร่วมกันหาผลประโยชน์จากตำแหน่งทางการเมือง

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม จึงเป็นการผนวกพลังระบบนอกราชการต่อสู้กับกลุ่มเผด็จการในระบบ ซึ่งสุดท้ายต้องพ่ายแพ้แก่พลังประชาชน

ประการที่สอง การลดบทบาทของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ เมื่อประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ได้รับการเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีใน ปี พ.ศ. 2514 เศรษฐกิจสหรัฐอเมริกาตกต่ำสะท้อนถึงความเสื่อมถอยในด้านการสะสมทุนและการแข่งขันในตลาดโลก รัฐบาลอเมริกันใช้จ่ายเงินซื้อสินค้าและบริการ และใช้ทำสงครามต่อต้านคอมมิวนิสต์เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 15.7 ของงบประมาณทั้งหมด ใน ปี พ.ศ. 2493 เป็นร้อยละ 19.2 ในปี พ.ศ. 2513

³³ Ibid, pp.18 -19.

การจ่ายเงินเกินตัวทำให้เกิดปัญหาดุลการชำระเงินตกต่ำเรื้อรัง ประธานาธิบดีนิกสันแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจโดยการยกเลิกระบบเบรตตันวูดส์หรือระบบค่าเงินภายใต้มาตรฐานทองคำที่ใช้มาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง

ระบบเบรตตันวูดส์เป็นระบบที่ใช้เงินดอลลาร์อเมริกันเป็นมาตรฐานกำหนดมูลค่าแลกเปลี่ยนเงินตราสกุลอื่น ๆ แทนมาตรฐานทองคำ ระบบดังกล่าวเป็นที่ยอมรับเพราะหลังสงครามโลก นานาประเทศต้องการจะฟื้นฟูตนเองหลังสงครามและต้องการเงินดอลลาร์เป็นเงินสำรอง แต่เมื่อสหรัฐอเมริกาใช้จ่ายเงินเกินตัวขณะที่ประเทศผู้นำเศรษฐกิจอื่น ๆ เริ่มเข้มแข็งและเริ่มจะได้ดุลการค้าเหนือสหรัฐอเมริกา เงินดอลลาร์จึงไปกระจุกตัวอยู่ตามที่ต่าง ๆ ทั่วโลก เมื่อดุลการชำระเงินของสหรัฐอเมริกาขาดดุลมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ค่าเงินตกต่ำลง ประเทศต่าง ๆ จึงพยายามที่จะขายเงินดอลลาร์เพื่อแลกทองคำไปเก็บไว้เป็นทุนสำรองระหว่างประเทศ เงินดอลลาร์จึงไหลเข้าสหรัฐอเมริกาในปริมาณมหาศาลจนทำให้ค่าเงินดอลลาร์ตกต่ำและเกิดภาวะเงินเฟ้อจนไม่อาจควบคุมได้ สหรัฐอเมริกาจึงต้องละทิ้งบทบาทผู้นำทางการเงินโลก ประธานาธิบดีนิกสันจึงประกาศให้เลิกใช้มาตรฐานบริวารทองคำในปี พ.ศ. 2514 โดยแถลงว่า

“พวกเราจะต้องปกป้องสถานภาพของสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นศูนย์กลางของการเงินที่เข้มแข็งของโลก ข้าพเจ้าได้สั่งการให้หยุดการแลกเปลี่ยนเงินดอลลาร์ไปเป็นทองคำหรือสินทรัพย์อื่น ๆ นอกจากนี้ในปริมาณและสภาวะที่ตัดสินได้ว่าส่งผลกระทบต่อความมีเสถียรภาพทางการเงินและเป็นผลประโยชน์สูงสุดของสหรัฐอเมริกา”³⁴

ในด้านสถานการณ์ทางการเมือง ประธานาธิบดีนิกสันได้ยุติการทิ้งระเบิดในสงครามเวียดนาม และผ่อนคลายความตึงเครียดของสถานการณ์สงครามเย็นโดยการเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน และพยายามที่ถอนตัวจากการด้านความมั่นคงกับประเทศอื่น ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทยก่อให้เกิดการใช้จ่ายในด้านต่าง ๆ ซึ่งมีผลต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไทยอย่างมาก โดยทำให้ประเทศไทยสูญเสียรายได้จากการขายสินค้าและบริการให้กับทหารสหรัฐ แต่เมื่อสหรัฐอเมริกาทอนกองกำลังและให้การช่วยเหลือด้านการทหารและเศรษฐกิจน้อยลง ประเทศไทยจึงต้องประสบกับปัญหาหนี้สินเนื่องจากเงินโอนระหว่าง

³⁴ Richard Nixon Speech, "Address to the Nation Outlining a New Economic Policy: 'The Challenge of Peace.' August 15, 1971",

http://www.oold.org/value/reserve_asset/history/monetary_history/vol3/1971aug15.html (accessed 1 February 2006)

ประเทศลดลง จากตาราง 3.11 จะเห็นว่าดุลการชำระเงินของประเทศไทยหลังปี พ.ศ. 2516 ขาดดุล เป็นจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ตาราง 3.10

ดุลการชำระเงินประเทศไทยระหว่าง ปี พ.ศ. 2514-2520

ปี พ.ศ.	2515	2516	2517	2518	2519	2520
ดุลการชำระเงิน	4,750	5,947	-8,033	-10,384	-12,124	-12,367

ที่มา: Bank of Thailand, Annual Economic Report 1974-1978.

นอกจากนี้ การถอนทัพของสหรัฐอเมริกาและภาวะเศรษฐกิจอึมครึมตัวทำให้ประเทศไทยตกอยู่ในภาวะเศรษฐกิจชะลอตัว การลงทุนมวลรวมภายในประเทศซึ่งเคยเติบโตเฉลี่ย 14.4% ต่อปี ระหว่าง ปี พ.ศ. 2503-2508 และ 13.5% ต่อปี ระหว่าง ปี พ.ศ. 2508-2513 ได้ลดลงเหลือเพียง 5.1% ระหว่าง ปี พ.ศ. 2513-2518³⁵ ทำให้รัฐบาล ต้องแก้ปัญหาโดยการกู้เงินจากธนาคารโลกทำให้ธนาคารโลกเข้ามา มีบทบาทในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจภายในประเทศซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป

สหรัฐอเมริกาให้เงินช่วยเหลือแก่ประเทศไทย 2.2 พันล้านดอลลาร์ในการทหาร การลงทุน และการพัฒนาเศรษฐกิจ เฉพาะการตั้งฐานทัพ สหรัฐอเมริกาใช้เงินไปถึง 702 ล้านดอลลาร์ สิ่งเหล่านี้ นำมาสู่ธุรกิจอื่น ๆ คือ ไนต์คลับ อาบอบนวด ก่อให้เกิดเงินหมุนเวียน 200 ล้านดอลลาร์ต่อปี³⁶ การถอนทัพได้ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวซึ่งเป็นทหารอเมริกันก็จะลดลงทำให้รายได้ของประเทศไทย ลดลงตามไปด้วย จากตารางที่ 3.12 จะเห็นว่าหลังปี พ.ศ. 2514 เมื่อสหรัฐอเมริกาเริ่มเพื่อยุติสงครามเวียดนาม รายได้ด้านการท่องเที่ยวที่ประเทศไทยได้รับจากทหารอเมริกันลดลงเป็นอันมาก

³⁵ เบเนดิก แอนเดอร์สัน, p.148.

³⁶ Robert McMahnorn, The Limits of Empire: The United States and Southeast Asia since World War II (New York: Columbia Press, 1999), p.72.

ตาราง 3.11
ขนาดการท่องเที่ยวและการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวในประเทศไทย
ระหว่างปีพ.ศ. 2508-2517 (คน)

รายการ/ ปี พ.ศ.	2508	2509	2513	2514	2515	2516	2517
นักท่องเที่ยวต่างชาติ (พันคน)	225.0	469.0	628.7	638.7	820.8	1,037.7	1,107.4
นักท่องเที่ยวอเมริกัน (พันคน)	78.3	133.3	159.2	147.0	151.6	161.4	156.8
ทหารอเมริกัน (พันคน)	15.0	70.7	44.3	26.6	7.7	4.4	3.5
ญี่ปุ่น	17.3	42.9	47.0	55.8	93.5	151.9	132.7
รายได้เงินตรา ต่างประเทศจากการ ท่องเที่ยว (ล้านบาท)	506	1,770	2,175	2,214	2,781	3,399	4,292
รายได้จากทหาร อเมริกันพักผ่อน (ล้านบาท)	50	459	390	240	63	13	11

ที่มา: World Bank, "Thailand Current Economic Prospects and Selected Development Issues", II (Statistical Appendix), November 14, 1975, table 8.3 อ้างโดย เบนเนติก แอนเดอร์สัน, หน้า 142.

ในภาคสังคม จากยุคสงครามเวียดนามซึ่งมีผู้หญิงไทยจำนวนมากหนีความยากจนมาประกอบอาชีพเมียเช่าของทหารอเมริกัน ในยุคหลังจากสหรัฐอเมริกาถอนตัว หญิงสาวเหล่านี้ต้องตกงานเนื่องจากทหารอเมริกันที่เคยส่งเสียเดินทางกลับประเทศไปหมด เพลงลูกทุ่งชื่อดังในสมัยนั้น เพลงหนึ่งสะท้อนสภาพของเมียเช่าหลังสงครามเวียดนามได้เป็นอย่างดี ดังนี้

“ไอเขียนเลตเตอร์ ถึงเธอเดียร์จอห์น
เขียนในเฟลต ที่ยูเคยนอน
จังหวัดอุดร ฯ ประเทศไทยแลนด์
ไอโบรคแก่นฮาร์ด ยูมัสต์อันเดอร์สแตนด์
จอห์นจำจอห์น ดอลลาร์ขาดแคลน
เมียเช็คกันแฮน ของยูยังคอย”³⁷

จากเนื้อเพลงที่ยกมา แสดงให้เห็นถึงเศรษฐกิจสหรัฐอเมริกาที่ตกต่ำลง และภาวะการขาดแคลนเงินดอลลาร์อเมริกันจนทำให้รัฐบาลเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจ ประกอบกับแรงกดดันจากประชาชนภายในประเทศซึ่งต่อต้านสงครามทำให้สหรัฐอเมริกาต้องถอนทัพกลับและทิ้งผลพลอยได้เรื่องความเติบโตทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวของประเทศไทยไว้เบื้องหลัง

ประการสุดท้าย การก่อตัวทางปัญญาของนักศึกษาและปัญญาชนไทยจากปัจจัยภายในประเทศและปัจจัยภายนอกประเทศ นโยบายการพัฒนาตั้งแต่ยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นสมัยอเมริกันและพยายามจะดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจตามรูปแบบทุนนิยมอเมริกัน การขยายการศึกษาทั้งภายในประเทศและการส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศในยุคจอมพลสฤษดิ์ได้ทำให้กลุ่มนักศึกษาและปัญญาชนก่อตัวขึ้นมาเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีความคิด เนื่องจากเป็นกลุ่มคนที่เหนือกว่าคนกลุ่มอื่นในสังคมในฐานะที่ได้มีโอกาสรับการศึกษาในระดับสูงและได้สัมผัสกับข้อมูลข่าวสารอย่างกว้างขวาง ทำให้พวกเขามีทักษะและความสามารถที่จะสื่อสารความคิดเป็นลายลักษณ์อักษรและสร้างเครือข่ายปัญญาชน นิตยสารจำนวนมาก เช่น สังคมศาสตร์ปริทัศน์ วิทยาสาร ลอมฟาง ปาจารย์สาร ฯลฯ จึงริเริ่มขึ้นในยุคสมัยนี้³⁸

อย่างไรก็ตาม การแสดงออกทางความคิดของนักศึกษาปัญญาชนถูกจำกัดอยู่ภายใต้รัฐบาลเผด็จการที่จำกัดสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการรับรู้ข่าวสารของประชาชนอย่างเข้มงวด สาเหตุหนึ่งมาจากการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาในยุคสงครามเวียดนาม สหรัฐอเมริกาได้สร้างกระแสความหวาดกลัวอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ให้กับประชาชนทั้งภายในและภายนอกประเทศ มีการปลุกกระแสต่อต้านคอมมิวนิสต์ไปทั่วโลก เมื่อรัฐบาลไทยยอมรับเงื่อนไขที่จะเข้าร่วมกับสหรัฐอเมริกาในการต่อต้านอุดมการณ์ฝ่ายตรงข้าม รัฐบาลจึงต้องผลิตสื่อเผยแพร่กิจกรรมของรัฐบาลในการต่อต้านคอมมิวนิสต์และทำให้ประชาชนหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ มีการตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงตามจังหวัดต่าง ๆ และปกปิดข้อมูลเรื่องการตั้งฐานทัพอเมริกันในเขตแดนไทย

³⁷ เพลง “จดหมายจากเมียเช่า” เนื้อร้องโดย อาจินต์ ปัญญาพรค์ ขับร้องโดย มานี มณีวรรณ

³⁸ ประจักษ์ ก้องกีรติ, หน้า 93-134.

ต่อประชาชนเนื่องจากสิ่งที่รัฐบาลทำนั้นผิดหลักกฎหมายระหว่างประเทศและยังถูกมองว่าได้ทำการละเมิดอำนาจอธิปไตยของตนเองด้วยการยกอำนาจอธิปไตยให้สหรัฐอเมริกา ทำให้ถูกตั้งคำถามได้ทั้งในเชิงศีลธรรมและความชอบธรรมทางการเมือง³⁹

แม้รัฐบาลจะควบคุมข่าวสารและสื่อมวลชนภายในประเทศไว้ได้ภายใต้ระบบเผด็จการ แต่รัฐบาลก็ไม่อาจจะควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลจากสื่อมวลชนต่างประเทศซึ่งมีอิสระเสรีในการแสดงความคิดเห็นได้ เมื่อกระแสการคัดค้านสงครามขยายตัวไปกว้างขวางทั่วโลกโดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาทำให้สถานการณ์ของสงครามอินโดจีนและสถานการณ์ของรัฐบาลไทยถูกวิพากษ์วิจารณ์และค้นหาความจริงจากสื่อมวลชนต่างประเทศ กระแสข่าวใหม่⁴⁰ต่อต้านสงครามในสหรัฐอเมริกาได้แผ่ขยายเข้ามาถึงนักศึกษาปัญญาชนไทยด้วย การติดต่อสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาและบทบาทของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทยให้นักศึกษาไทยมีส่วนร่วมกับขบวนการต่อต้านสงครามเวียดนามและมีสวณคล้ายกับนักศึกษาในโลกที่หนึ่งไม่น้อย⁴¹ เมื่อพวกเขาพยายามต่อต้านสงครามและได้พบว่ารัฐบาลเผด็จการทหารปกปิดความจริง กระแสความต่อต้านจึงยิ่งรุนแรงขึ้น และได้เผยแพร่งานเขียนต่าง ๆ สู่อารมณ์ชนทั่วไปเรื่องความโหดร้ายของสงครามอินโดจีนและความชั่วร้ายของรัฐบาลทหารไทยที่ปกปิดข่าวสารและใช้อำนาจลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน สังคมไทยในยุคนั้นมีการจัดอภิปรายไปทั่วตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อความขัดแย้งดำเนินมาจนถึงจุดระเบิด เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 จึงเกิดขึ้น ยิ่งรัฐบาลทำการปราบปรามและจับกุมผู้วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างรุนแรงเท่าไร จำนวนผู้ต่อต้านยิ่งเพิ่มขึ้นเท่านั้น จากประเด็นเล็ก ๆ ในการประท้วงเรื่องการไล่นักศึกษารามคำแหงออกจากมหาวิทยาลัยเนื่องจากเขียนบทความวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลไปสู่การประท้วงให้ปลดปล่อยนักศึกษาทุกรายที่ถูกจับ การเรียกร้องรัฐธรรมนูญ และจัดตั้งรัฐบาลใหม่ จนเมื่อเกิดการปะทะกันระหว่างฝ่ายปราบปรามจลาจลกับนิสิตนักศึกษาประชาชน รัฐบาลทหารจึงได้ลาออกและลี้ภัยไปต่างประเทศ

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 190.

⁴⁰ ข่าวใหม่ เป็นขบวนการนักศึกษา ประชาชน ที่เกิดขึ้นในประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรม ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา ฯลฯ มีจุดมุ่งหมายที่จะต่อต้านสงครามและคัดค้านผู้มีอำนาจ (ข้อมูลจาก http://wikipedia.org/wiki/New_Left) กลุ่มข่าวใหม่ มองเห็นข้อบกพร่องของขบวนการซ้ายเก่าซึ่งต่อต้านนายทุนและถือว่าการล้มล้างระบบทุนนิยมเป็นเป้าหมายหลัก กลุ่มข่าวใหม่พยายามแสวงหาทางออกที่ไม่ใช่การปกครองแบบคอมมิวนิสต์ แต่ก็ยังให้ความสำคัญกับอุดมคติ มนุษยธรรม เสรีภาพ และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ตามความเห็นของ สุชาติ สวัสดิ์ศรี สงครามเวียดนามเป็นสาเหตุใหญ่ที่สุดที่ทำให้คนหนุ่มสาวในสหรัฐอเมริกาไม่พอใจและออกมาเดินขบวนประท้วงอย่างเปิดเผย ดู สุชาติ สวัสดิ์ศรี. "ข่าวใหม่" ใน *วิทยาสารปริทัศน์*, 23 (5 ธันวาคม 2513), 18-19.

⁴¹ ประจักษ์ ก้องกีรติ, หน้า 314-319.

โดยสรุป ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ ความมั่นคง การศึกษา เงินลงทุนทางธุรกิจ และการผลักดันโครงการพัฒนาจากสหรัฐอเมริกา รวมไปถึงนโยบายการเมืองเศรษฐกิจบนพื้นฐานของระเบียบโลกที่สหรัฐอเมริกาเป็นผู้กำหนดถือเป็นสิ่งที่เป็นทุนโดยตรง และสิ่งที่ก่อให้เกิดการลงทุนในประเทศไทยเพิ่มขึ้น ประเทศไทยจำเป็นต้องเข้าไปอยู่ในเป้าหมายการพัฒนาของสหรัฐอเมริกาไม่ใช่เพียงความต้องการต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์เท่านั้น แต่ยังเป็นความต้องการที่จะให้ประเทศไทยเป็นฐานทางวัตถุดิบและเป็นตลาดระบายสินค้าให้กับญี่ปุ่นที่สหรัฐอเมริกาปรารถนาจะให้ เป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของเอเชียด้วย

แนวทางการพัฒนาประเทศตามรูปแบบดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยอย่างมาก ตั้งแต่ระดับนายทุนกับผู้ปกครอง จากในระยะแรกที่เคยอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมอุปถัมภ์สู่ระบบที่นายทุนต้องการเป็นอิสระมากขึ้นและเริ่มไม่พอใจกับการต้องจ่ายภาษีไม่เป็นทางการให้แก่ข้าราชการการเมืองและข้าราชการชั้นสูง ในส่วนภาคประชาชน เมื่อมีการพัฒนาเศรษฐกิจ เกิดปัญหาชนชั้นเพิ่มขึ้นในสังคม และการรับรู้ข่าวสารทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ทำให้เกิดการตั้งคำถามถึงระบอบการปกครอง และการดำเนินนโยบายของรัฐบาลเผด็จการที่ยอมเปิดประเทศให้เป็นฐานทัพสหรัฐอเมริกาว่ามีผลได้หรือผลเสียมากกว่า เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านความสัมพันธ์ทางการผลิต สังคม เศรษฐกิจ แต่สภาพการเมืองกลับหยุดชะงักไม่มีการเปลี่ยนแปลง ความขัดแย้งในโครงสร้างเศรษฐกิจ การเมือง สังคม จนปะทุขึ้นเป็นเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 จึงเกิดขึ้นและส่งผลให้ระบอบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการของสองจอมพลที่ยาวนานกว่า 16 ปีสิ้นสุดลง